

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Perspektiv på överlämningar från grundskola till gymnasieskola

En intervjustudie med åtta specialpedagoger

Namn: Lillemor Praetorius och
Ingela Wirdenäs
Program: Specialpedagogiska
programmet

Examensarbete: 15 hp
Kurs: SPP 601
Nivå: Avancerad nivå
Termin/år: VT/2020
Handledare: Mette Liljenberg
Examinator: Ernst Thoutenhoofd

Nyckelord: Övergångar, överlämningar, elevhälsa, specialpedagog

Abstract

Syftet med den här studien var att undersöka specialpedagogers perspektiv på överlämningar mellan grundskola och gymnasium för elever i behov av extra anpassningar och särskilt stöd. Övergångar mellan olika skolformer påverkar elever på olika sätt. Övergången från årskurs nio till gymnasieskolan beskrivs inom forskningen som en av de mest komplexa och ställer stora krav på både avlämnande och mottagande skola. Genom denna studie ville vi belysa hur processen kring överlämningar mellan grundskola och gymnasieskola kan se ut genom att intervjua åtta specialpedagoger, fyra från grundskolan och fyra från gymnasieskolan. Båda skolorganisationerna valdes för att kunna undersöka hur och om överlämningar förmedlas från elevens lärmiljö i grundskolans klassrum och hur eller om de förs vidare till elevens lärmiljö i gymnasieskolan. Specialpedagoger har ofta en central roll i arbetet kring överlämningar med en god överblick över processen, därför valdes de som informanter. Studien tar sin utgångspunkt i skollagens skrivning om överlämningar från 2018 och hur den har påverkat överlämningarna. Följande frågeställningar var utgångspunkt för vår studie:

- Hur genomförs överlämningar mellan grundskola och gymnasieskola för elever i behov av extra anpassningar och särskilt stöd utifrån specialpedagogers perspektiv?
- Vilka möjligheter och hinder framkommer i specialpedagogernas beskrivningar av överlämningar?
- Vilken betydelse ser specialpedagogerna att överlämningar har för elever i behov av extra anpassningar och särskilt stöd?

Den teoretiska utgångspunkten för arbetet var systemteori och Bronfenbrenners (1979) ekologiska utvecklingsmodell. Resultatet tyder på att överlämningar görs för elever som inte blir behöriga att söka nationella program på gymnasieskolan, men oftast inte för övriga elever som varit i behov av extra anpassningar och särskilt stöd. Den information som når gymnasieskolorna kring elevernas behov av anpassningar och särskilt stöd kommer huvudsakligen från eleverna själva och deras vårdnadshavare samt genom att gymnasieskolorna kontaktar grundskolorna när skolproblematik uppstår. En majoritet av informanterna anser att tidiga överlämningar från grundskolan har en positiv påverkan på elevens kommande studier. Skollagens skrivning om överlämningar har ännu inte implementerats i flertalet av de undersökta skolornas hantering av överlämningar. Studiens resultat tyder på att det finns ett behov av ökad samverkan mellan skolformerna och att överlämningarnas innehåll behöver utvecklas. Studien lyfter även att sena överlämningar försvårar skolhälans möjlighet att arbeta förebyggande.

Förord

Vi kommer alltid att minnas våren 2020, dels givetvis för Coronavirusets utbrott, men också för att det är en vår då vi levit i en exjobbsbubbla och blivit klara med vår utbildning till specialpedagoger. Vi har haft många fina stunder på utbildningen och det är med både vemod och tillförsikt vi har närmat oss den sista här terminen. Nu kan vi se att det här har varit en mer händelserik termin än vi kunde föreställa oss. Vi har ägnat många timmar till den här studien, både tillsammans och var för sig. Det har varit tryggt och utvecklande att vara två, men också ibland komplicerat med texter som ska delas, arbetsuppgifter som ska fördelas och teknik som strular. Vi har genomfört intervjuerna var för sig och ibland lagt olika tyngdpunkt på olika delar i arbetet, men också läst och bearbetat varandras delar, så att det blivit ett gemensamt arbete i slutändan. Under resans gång har vi läst och lärt oss massor, men nu ska det bli onekligen bli skönt att även göra annat.

Vi vill tacka flera personer som varit behjälpliga i arbetet med vår studie. Först och främst vill vi tacka våra informanter som ställt upp med tid och givit oss värdefulla perspektiv på överlämningar. Vi vill också tacka vår handledare Mette Liljenberg för all tid som lagts på att kritiskt granska och komma med konstruktiv kritik på våra texter, formuleringar och innehåll. Vi vill också tacka våra familjer och vänner för allt tålamod de visat under den här tiden då vi varit ovanligt frånvarande. Vi vill också nämna bibliotekarien Thomas Palmquist som har hjälpt oss när det krånglat med formatering och paginering. Tack för det.

Slutligen vill vi också tacka våra arbetsgivare som givit oss möjlighet att genomföra utbildningen till specialpedagoger.

Göteborg 200513 Lillemor Praetorius och Ingela Wirdenäs

Innehåll

Förord	3
1 Inledning	6
2 Syfte och forskningsfrågor	7
3 Bakgrund	8
3.1 Definitioner av begrepp.....	8
3.2 Specialpedagogiska perspektiv	9
3.3 Elevhälsans uppdrag.....	9
3.3.1 Från skolhälsovård och elevvård till elevhälsa	9
3.3.2 Elevhälsan i läroplanerna.....	10
3.3.3 Sammanfattning om elevhälsans uppdrag	11
3.4 Myndighetstexter om överlämningar	11
3.4.1 Skollagens nuvarande skrivning om överlämningar	11
3.4.2 Förarbeten till lagen	11
3.4.3 Skolverkets riktlinjer för övergångar	13
3.4.4 Sammanfattning av myndighetstexter	13
4 Litteraturgenomgång och tidigare forskning	13
4.1 Elevhälsans arbete	13
4.2 Övergångar mellan skolformer	15
4.2.1 Övergångens betydelse för individen	15
4.2.2 Organisation av övergångar.....	16
4.2.3 Överlämningars innehåll	18
4.2.4 Sammanfattning av tidigare forskning och litteraturstudier	18
5 Teoretiska utgångspunkter	19
6 Metodologi / metod	21
6.1 Metod	21
6.1.1 Intervjudesign	21
6.1.2 Urval och antal.....	21
6.1.3 Deltagande skolor.....	22
6.1.4 Deltagande informanter	22
6.1.5 Intervjusituation	23
6.1.6 Bearbetning av material.....	24
6.1.7 Analys	24

6.1.8 Etiska principer	24
6.1.9 Reliabilitet, validitet, trovärdighet och generaliserbarhet	25
7 Resultat.....	25
7.1 Överlämningar från grundskolan	25
7.1.1 Organisation av överlämningar	25
7.1.2 Möjligheter och hinder	28
7.1.3 Överlämningens betydelse för individen	29
7.1.4 Sammanfattande resultat grundskola	29
7.1.5 Resultatanalys grundskola.....	30
7.2 Överlämningar till gymnasieskolan	31
7.2.1 Organisation av överlämningar	31
7.2.2 Möjligheter och hinder	33
7.2.3 Överlämningens betydelse för eleven	35
7.2.4 Sammanfattande resultat gymnasieskola	35
7.2.5 Resultatanalys gymnasieskola.....	36
8 Diskussion	37
8.1 Resultatdiskussion.....	37
8.2 Metoddiskussion	39
8.3 Studiens kunskapsbidrag	40
8.4 Förslag till vidare forskning	41
Referenser	42
Bilagor

Bilaga 1 Missivbrev

Bilaga 2 Intervjuguide

Bilaga 3 Skolverkets överlämningsblankett

1 Inledning

Den svenska gymnasieskolan är fortfarande en frivillig skolform i teorin, men i praktiken förväntas i stort sett alla ungdomar att ta någon form av gymnasieexamen. En av gymnasieskolans utmaningar är att kunna möta alla elevers behov så att de kan få samma möjligheter att nå skolframgång och en likvärdig utbildning. Detta är en målsättning som svensk skola ännu inte når upp till. Istället ökar skillnaden mellan olika skolor och de förutsättningar eleverna möts av (SOU 2017:35). Skolverkets årliga uppföljning av gymnasieskolan visar att ungefär en fjärdedel av alla elever som påbörjar gymnasiets nationella program inte tar en gymnasieexamen efter tre år (Skolverket, 2019a). Svenska elevers skolprestationer har enligt nationella jämförelser försämrats sedan 1990-talet och andelen behöriga elever till gymnasieskolans nationella program har sjunkit. Vi kan därmed konstatera att gymnasieskolan som skall vara en skola för alla, i nuläget är en skola för många. Men fortfarande inte för alla.

Forskningen tyder på att hälsa och skolprestationer går hand i hand. Hjørne (2018) och Engström (2017) poängterar sambandet mellan skolresultat och psykisk hälsa och menar att när eleven når kunskapskraven har skolan betydelse i positiv bemärkelse och är en viktig hälsofaktor. Samtidigt bidrar skolan även i negativ riktning till att skapa ohälsa om eleven inte klarar kunskapskraven.

Elevehälsans inriktning med dess fokus på ett förebyggande och hälsofrämjande arbete utifrån ett salutogent förhållningssätt är ett viktigt steg för att förbättra skolornas möjligheter att möta elevers olika behov. För att detta arbete skall kunna påbörjas så tidigt som möjligt behövs en fungerande övergång mellan grundskola och gymnasieskola, bland annat genom att en organiserad överlämning mellan skolformerna görs. I *Gymnasieutredningen* (SOU 2016:77) betonas vikten av fungerande överlämningar och att det i princip alltid är angeläget att lämna över information för elever som är i behov av stöd vid en övergång. De uppgifter som skall lämnas över skall vara relevanta och syfta till att underlätta för elevens fortsatta skolgång. Dessa kan exempelvis handla om vilka extra anpassningar som genomförts för eleven, åtgärdsprogram som har upprättats och ibland även uppgifter om elevens studiesituation i övrigt (Skolverket, 2020a).

Elevehälsans förebyggande uppdrag innebär att överlämningen mellan grundskola och gymnasium bör finnas på plats inför det att eleven påbörjar gymnasiet. En tidig överlämning kan bidra till att eventuella hinder för elevens skolgång i gymnasieskolan kan undanröjas innan de ger verklig påverkan. Skolverket beskriver övergången från högstadiet till gymnasiet som den mest komplexa av de övergångar mellan skolformer som en elev är med om under sin skoltid från förskolan upp till gymnasieskolan (Skolverket, 2014). Elever från en högstadielklass kan spridas till många olika program och gymnasieskolor, vilket försvårar möjligheten för avlämnande skola att ge relevant information till ansvarig på mottagande skola. För att betona vikten av fungerande överlämningar har skollagen (SFS 2010:800) förstärkts genom ett tillägg som trädde i kraft den 1 juli 2018 (2010:800 3 kap. 12j§). Där betonas den avlämnande skolans ansvar för att överlämna information som är relevant för elevens kommande skolgång på den mottagande skolan. Maria Olausson, undervisningsråd på Skolverket, menar i en intervju i tidningen *Skolvärlden* (Hedman, 2018) att den nya lagen tillkommit för att tidigare skrivningar i läroplanerna inte varit tillräckligt skarpa. Detta kan ha varit ett av skälen till att det enligt *Gymnasieutredningen* (SOU 2016:77) fanns en stor

variation i överlämningarnas omfattning och organisation, både från avlämnande och mottagande skolor.

Utgångspunkten för denna studie har varit att undersöka hur överlämningar till gymnasieskolan kan se ut för de elever som varit i behov av extra anpassningar och särskilt stöd under sin tid i grundskolan. Resultatet bygger på specialpedagogers utsagor från åtta skolor i tre olika kommuner. Skolorna har olika förutsättningar: storleksmässigt, socioekonomiskt upptagningsområde med mera, men samtliga skolor har en stor andel elever som är i behov av extra anpassningar och särskilt stöd i sin skolvardag.

2 Syfte och forskningsfrågor

Syftet med studien är att undersöka specialpedagogers perspektiv på överlämningar mellan grundskola och gymnasieskola för elever i behov av extra anpassningar och särskilt stöd. Genom denna studie vill vi belysa hur processen kring överlämningar mellan grundskola och gymnasieskola kan se ut genom att intervjua åtta specialpedagoger, fyra från grundskolan och fyra från gymnasieskolan.

Frågeställningar:

Hur genomförs överlämningar mellan grundskola och gymnasieskola för elever i behov av extra anpassningar och särskilt stöd utifrån specialpedagogers perspektiv?

Vilka möjligheter och hinder framkommer i specialpedagogernas beskrivningar av överlämningar?

Vilken betydelse ser specialpedagogerna att överlämningar har för elever i behov av extra anpassningar och särskilt stöd?

3 Bakgrund

Detta kapitel inleds med att förtydliga för studien relevanta begrepp. Därefter lyfter vi några olika perspektiv inom det specialpedagogiska forskningsfältet. Sedan följer elevhälsans framväxt och förändrade uppdrag från ett patogent och vårdande perspektiv till ett salutogent. Efter detta beskrivs hur elevhälsoarbetet lyfts fram i de olika läroplanerna som formulerats genom åren. Kapitlet avslutas med de remisser och förarbeten som lett fram till aktuella skrivelser om överlämningar i skollagen samt Skolverkets riktlinjer kring överlämningar.

3.1 Definitioner av begrepp

I detta avsnitt definieras för studien betydelsefulla begrepp.

Elevhälsa

Elevhälsan ska stödja elevernas utveckling mot skolans mål och bidra till att skapa miljöer som hjälper eleverna i deras utveckling, både kunskapsmässigt och psykosocialt. I skollagen skrivs en helhetssyn på eleven fram, därav begreppet samlad elevhälsa. I en samlad elevhälsa finns tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator samt specialpedagogisk kompetens (2010:800 3 kap. 25§).

Extra anpassningar och särskilt stöd

För att öka tillgängligheten i undervisningen kan extra anpassningar användas. Extra anpassningar kräver inga formella beslut. Om extra anpassningar inte är tillräckligt för att nå målen ska enligt skollagen särskilt stöd utarbetas i ett åtgärdsprogram för att eleven ska nå dessa (2010:800 3 kap. 5-12§).

Främjande och förebyggande arbete

Elevhälsan ska enligt skollagen framförallt arbeta främjande och förebyggande. Främjande innebär i det här sammanhanget en helhetssyn på lärande och utveckling. Ett relationellt perspektiv betonas. Det finns också en koppling till systemteori vilket innebär att omgivningen har en påverkan på individen och att olika system påverkar varandra. Insatser för en elev gynnar hela elevgruppen och insatser för hela gruppen gynnar individen (Guvå och Hylander, 2017).

Salutogent perspektiv

Ett salutogent perspektiv handlar om att arbeta utifrån individens hälsa och välmående. Att utgå från ett salutogent perspektiv i skolans verksamhet innebär att främja och fokusera på det som är positivt och fungerande hos eleven (Guvå och Hylander, 2017).

Patogent perspektiv

Ett patogent perspektiv är motsatsen till det salutogena och bygger på att man utgår från det som är sjukt och icke fungerande och försöker åtgärda detta i strävan efter att få en fungerande helhet (Guvå och Hylander, 2017).

Överlämning

Överlämning beskrivs i skollagen som den information som lämnas över vid en förflyttning mellan olika skolformer eller mellan olika stadier. Den avlämnande skolan är skyldig att

lämna över sådan information som är till nytta för elevens fortsatta skolgång. I den här studien avses överlämning mellan grundskola och gymnasium (2010:800 3 kap. 12j§).

En inkluderande skola

En skola för alla myntades av pedagogen Comenius långt innan det fanns skolplikt i Sverige. En skola för alla på 2000-talet präglas av inkludering och rätt till delaktighet i grundskolan, samt rätt till det stöd och de anpassningar som behövs för att en elev ska utvecklas så långt som möjligt (Gerrbo, 2012).

3.2 Specialpedagogiska perspektiv

Inom det specialpedagogiska forskningsfältet beskrivs olika perspektiv från vilka skolproblem försöker förstås. Beroende på vilket perspektiv som är utgångspunkt och vilka frågor som ställs, kan olika orsaker och tolkningar av skolproblem framkomma. Således kan orsakerna till skolproblem finnas i samhället, skolan eller hos individen beroende på vilket perspektiv som är utgångspunkten (Ahlberg, 2015).

Forskare definierar specialpedagogiska perspektiv på olika sätt. Nilholm (2007) beskriver de specialpedagogiska perspektiven som det kompensatoriska perspektivet, det kritiska perspektivet och dilemmaperspektivet. Det kompensatoriska perspektivet utgår från att problemet ligger hos individen, vilket kompenseras genom justeringar i miljön runtomkring eleven. Det kritiska perspektivet ser miljön runt omkring eleven som problemet. Dilemmaperspektivet ställer sig kritiskt till de andra två perspektiven med en utgångspunkt i att samhället och skola bidrar till att skapa perspektiven och problemen.

Även Emanuelsson, Persson och Rosenqvist (2001) uttrycker sig i liknande termer och beskriver ett kategoriskt perspektiv som utgår från att individen äger sina svårigheter (jämförbart med Nilholms kompensatoriska perspektiv) samt ett relationellt perspektiv (jämförbart med Nilholms relationella perspektiv), som utgår från att individens svårigheter uppstår i relation mellan individen och den omgivande miljön.

3.3 Elevhälsans uppdrag

3.3.1 Från skolhälsovård och elevvård till elevhälsa

Elevhälsan, som den beskrivs i nuvarande styrdokument och i skollagen (2010:800), har sin utgångspunkt i de tre spåren skolhälsovård, elevvård och specialpedagogik.

Skolhälsovården handlade i början på 1900-talet om att kompensera för de svårigheter i samhället som hade stor påverkan på den fysiska hälsan hos eleverna. Undernäring, vitaminbrist och bristande hygien var faktorer som speglade elevhälsans arbete. Genom arrangemang som skolmjölk, skolmåltid och skolbad förbättrades den fysiska hälsan hos skolbarnen (Hjörne och Säljö, 2013). Skolläkare började anställas under mitten av 1800-talet för att ge läkarvård till fattiga elever. Den första skolsköterskan anställdes under 1900-talets början och kallades lusfröken eftersom uppgiften att bekämpa löss utgjorde en betydande del av skolsköterskans uppdrag. Skolsköterskan och lärarna tog ett stort medicinskt och socialt ansvar. Bland annat genomfördes hembesök för att undersöka ekonomiska och sociala miljöer fram till dess att skolpsykologer och skolkuratorer började anställas i mitten av 1900-talet

(Hylander och Guvå, 2017 samt Elevvårdsutredningen, 2000). Elever med svårigheter att anpassa sig och elevvårdsarbetet var främst en uppgift för lärarna att hantera. I förekommande fall fanns viss expertis att tillgå, men huvudansvaret för elevvårdsarbetet vilade på lärarnas axlar. Ett kategoriskt synsätt präglade dåtidens skola.

I samband med den utredning som genomfördes i början av 1990-talet med syfte att kartlägga elevvården och skolhälsovården myntades begreppet elevhälsa (Hylander och Guvå, 2017). Syftet var att utifrån kartläggningen föreslå passande åtgärder för att höja kvalitén och effektiviteten i verksamheten. Riktlinjerna utifrån utredningen var att varje elev skulle erbjudas en miljö i skolan som var anpassad efter elevens behov. En förskjutning från det kategoriska perspektivet till det relationella uppstod i synen på elever. Det skulle finnas en likvärdighet mellan skolorna och därför skulle det inom varje skola finnas tillgång till den kompetens och de resurser som krävdes för att hantera elevens skolproblem. I utredningen lyftes specialpedagoger upp som en yrkesgrupp, även om speciallärare funnits i skolans värld tidigare. Speciallärare har sedan 1900-talets funnits inom skolan då ofta med uppdrag att undervisa hjälpklasser för elever med särskilda behov.

Elevvårdsutredningen resulterade i ett betänkande *Från dubbla spår till elevhälsa* (SOU 2000:19) som ledde fram till att de tre tidigare spåren elevvård, skolhälsovård och specialpedagogik skulle integreras med det gemensamma namnet elevhälsa. Professionerna var desamma som i de tidigare spåren, men i det nya begreppet elevhälsa ställdes högre krav på samverkan, med en gemensam syn på hälsa och lärande. Utgångspunkten enligt de nya direktiven var att hälsa och skolans kunskapsmål växelverkade och kunde ses som två sidor av samma mynt. Elevhälsans inriktning förändrades från att ha varit vårdande och patogen till att bli förebyggande och salutogen med ett fokus på det som fungerar och stärker eleven i dess omgivning. Syftet med elevhälsans hälsofrämjande och förebyggande inriktning var att underlätta för eleven att uppnå skolans mål. I verksamheten skulle det finnas tillgång till medicinsk, psykologisk, psykosocial samt specialpedagogisk kompetens.

3.3.2 Elevhälsan i läroplanerna

Enligt Hylander och Guvå (2017) framhölls redan i läroplanerna för grundskolan 1962 och 1969 att skolhälsovården skulle vara integrerad med skolans övriga verksamhet eftersom elevvården ansågs ha en nära anknytning till skolans pedagogiska verksamhet. Skolhälsovården skulle bidra till den samlade kunskapen genom att kartlägga elevens fysiska och psykiska tillstånd (SOU 2000:19). Läroplanen därefter, Lgr 80, genomsyrades av "en skola för alla" och elevvården kom att omfatta all pedagogisk verksamhet. Elevsynen var av främjande karaktär och individen sågs som aktiv, skapande och ansvarstagande. Skolans skyldighet var att ta hand om alla elever, men med ett särskilt ansvar att ta hand om elever i svårigheter. Skolans arbete skulle präglas av en helhetssyn där orsaker till elevers problem kunde ligga på olika nivåer. Elevvården utgick i första hand från arbetslaget (arbetsenheten) och kunde i nästa steg vara föremål för elevvårdskonferens. I Lpo94 (Hylander och Guvå, 2017) förändrades inriktningen och elevernas kunskapsinhämtande skrevs fram samtidigt som tydliga mål för undervisningen betonades. Rektors ansvar förstärktes både för skolans verksamhet och för att utforma elevvården för att se till att elevers behov tillgodosågs (Hylander och Guvå, 2017). I gällande läroplan (Skolverket, 2011) framgår att det är rektors ansvar att se till att elevhälsans verksamhet planeras och genomförs så att eleverna får de extra anpassningar eller det särskilda stöd som de är i behov av.

I skollagen (2010:800) är elevhälsans arbete tydligare definierat. Begreppet samlad elevhälsa introducerades i och med att lagen trädde i kraft. I lagen framgår att det i skolan ska finnas

tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator samt specialpedagogisk kompetens för att kunna tillgodose elevens behov av såväl medicinska som psykosociala behov. I skollagen formuleras också en helhetssyn kring elevens mående, därav begreppet samlad elevhälsa. Synen på eleven och dennes lärande ska ses som en mer sammansatt process och inbegriper såväl elevens fysiska och psykiska hälsa som lärandemiljön (Hylander och Guvå, 2017).

Enligt skollagen (SFS 2010:800) är avsikten med införandet av elevhälsan att denna ska bidra till att skapa miljöer som främjar elevers lärande, utveckling och hälsa och som stödjer elevers utveckling mot skolans mål. I ett individuellt perspektiv får elevhälsan ett särskilt ansvar att undanröja hinder för eleven. I nuvarande skollag (2010:800) framgår också att elevhälsans arbete ska vara av främjande och förebyggande karaktär för att verka för ett salutogent perspektiv snarare än det tidigare vårdande och patogena.

3.3.3 Sammanfattning om elevhälsans uppdrag

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att det skett en utveckling av elevvård och skolhälsovård till elevhälsa. Denna utveckling har även inneburit att perspektivet har förändrats från att ha haft ett patogent perspektiv som utgångspunkt till att utgå från ett salutogent perspektiv. De problem som varit aktuella i samhället har också har varit synliga i skolan och skolhälsovård och elevvård har formats därefter. Från att haft problem med undernäring och den fysiska hälsan till att ha en syn där avsikten med elevhälsan är att hälsa och kunskap växelverkar. För att ytterligare förstärka elevhälsan har den också lyfts in i skollagen (2010:800).

3.4 Myndighetstexter om överlämningar

3.4.1 Skollagens nuvarande skrivning om överlämningar

I juli 2018 lyftes en skrivning om överlämningar mellan grundskola och gymnasieskola in i gällande skollag (2010:800). Tidigare hade ansvaret för samverkan och samarbete mellan skolformerna endast funnits inskrivet i läroplanerna och ansvaret för överlämningar låg då till stor del på de undervisande lärarna. Den nya skrivningen i skollagen (3 kap. 12§) innebär att det är avlämnande skola som har ansvar för att relevant information om en elev överlämnas till den mottagande skolan för att på så sätt underlätta för elevens kommande skolgång. I lagförslaget rekommenderas att avlämnande skola samverkar med vårdnadshavaren och eleven kring överlämningarna och vilken information som kan anses relevant för att underlätta för eleven. Det är dock den avlämnande skolan som slutligen avgör vilken information som skall överlämnas. Är informationen inte av känslig art krävs numera inte vårdnadshavares godkännande. Den mottagande skolan har enligt skollagen (2010:800) ett ansvar att meddela att den tagit emot eleven, om det inte anses obehövt.

3.4.2 Förarbeten till lagen

2015 tillsatte regeringen en utredning som skulle ta fram olika aspekter kring ungas genomströmning inom gymnasieskolan. I oktober 2016 lämnade utredningen sitt betänkande *En gymnasieutbildning för alla - åtgärder för att unga skall påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning* (SOU 2016:77) till regeringen och ett antal remissinstanser. Utredningen belyste 20 olika delområden som alla visade flera olika faktorer som kunde ha en påverkan på ungdomars genomströmning i gymnasieskolan. Utredarna konstaterade bland annat att elevers

övergång mellan grundskola och gymnasieskola behövde förbättras eftersom de identifierat stora variationer i organisationen av överlämningar mellan olika skolor. I utredningen beskrivs både skolor med ett systematiskt och väl fungerande överlämningsarbete, men även att det på flera håll förekom brister och i vissa fall saknades överlämningar helt. I utredningen påpekas att om en gymnasieskola inte får kännedom om elevers behov kan det resultera i att eleven inte får de extra anpassningar och särskilt stöd hen tidigare haft, vilket kan försvåra för eleven att nå utbildningens mål. Utredarna menade att effekten av att den tidigare skrivningen endast fanns i läroplanerna och inte var tvingande. Anpassningar och särskilt stöd dröjde ofta på den nya skolan, vilket ansågs kunde leda till stora konsekvenser för elever i behov av stöd. Gymnasieutredningen föreslog att en ny skrivning om överlämningar därför behövde tilläggas till den befintliga skollagen (2010:800).

Gymnasieutredningens (SOU 2016:77) förslag innebar att en systematisk överlämning skulle genomföras när elever övergår från grundskolan till gymnasieskolan, där överlämningarna skulle innehålla relevanta uppgifter för att underlätta för elevernas övergång. Utredarna menade vidare att både grundskola och gymnasieskola skulle ha ett ansvar för att systematiskt överföra respektive ta emot uppgifter om elever inför gymnasiestarten. För att lämna över uppgifter till en annan skola har det tidigare krävts samtycke från vårdnadshavare och elev, men utredningen föreslog att uppgifter om bland annat betyg, frånvaro och åtgärdsprogram som inte innehåller känsliga uppgifter inte längre skulle kräva samtycke för att kunna lämnas över.

Ett antal remissinstanser fick därefter möjlighet att ge sina utlåtande kring betänkandet (SOU 2016:77). Betänkandet innehöll inget reformutrymme, vilket oroade flera remissinstanser. De menade att överlämningar för alla elever i behov av extra anpassningar och särskilt stöd skulle ta för mycket resurser i anspråk från elevhälsans arbete. Ett par remissinstanser ansåg att det skulle innebära en alltför stor administrativ börda för mottagande gymnasieskolor med ett stort upptagningsområde, att efterfråga information och samtycke om överlämning för elever som ännu inte går på skolan. Några remissinstanser önskade en tydligare statlig styrning, så att överlämningsrutinerna skulle bli lika över landet. Det inkom också synpunkter kring att ett gemensamt nationellt digitalt system skulle vara önskvärt. Flera friskolor påtalade att överlämningar är komplicerat i och med det fria skolvalet som medför att elever byter mellan olika skolsystem och skolhuvudmän som inte har samma rutiner eller digitala plattformar för informationslagring (SOU 2016:77).

Regeringen lämnade sitt lagförslag efter beaktande av remissinstansernas utlåtanden. I regeringens proposition *En gymnasieutbildning för alla* (Prop. 2017/18:183) går att utläsa att tanken med den nya skrivningen är att överlämningar skall gälla samtliga elever som i grundskolan varit i behov av extra anpassningar, särskilt stöd eller varit i behov av ledning och stimulans. I lagförslaget betonas att det är viktigt att den avlämnande skolan gör en noggrann bedömning kring vilka uppgifter som är relevanta för den mottagande skolan att ta del av, om möjligt i samråd med elev och vårdnadshavare. Den avlämnande skolan skall informera om vilka stödinsatser som erbjudits i form av extra anpassningar inom ramen för den ordinarie undervisningen och särskilt stöd. Finns en åtgärdsplan bör den ingå i överlämningen och i vissa fall även utredningen som ligger till grund för den. Andra relevanta uppgifter kan till exempel handla om åtgärder som vidtagits för att motverka frånvaro hos en elev med problematisk frånvaro. Regeringen betonar i propositionen att det endast är uppgifter som är relevanta för att underlätta för elevens fortsatta skolgång som skall lämnas över. Regeringen var enig med remissinstanserna att det kan vara svårt för avlämnande skola att ta reda på vart eleverna tar vägen. För att underlätta för detta föreslogs att mottagande

skola skyndsamt skall meddela detta till avlämnande skola när en elev antagits till skolan. Detta bör enligt regeringsförslaget genomföras av administrativ personal i samband med att uppgifter om elevens vårdnadshavare, adresser etc. inhämtas. Om det finns rutiner som gör att den avlämnande skolan lätt kan komma åt uppgifter om var eleverna tar vägen, så behövs inte detta (Prop. 2017/18:183).

3.4.3 Skolverkets riktlinjer för övergångar

Skolverket (2020b) beskriver i sina riktlinjer att för de elever som är i behov av extra anpassningar och särskilt stöd skall det göras en överlämning till gymnasieskolan. Skolverket betonar att det är genom samverkan och bra rutiner som elever kan ges en trygg och bra övergång och de påtalar att elev och vårdnadshavare bör få vara delaktiga i överlämningen. För att underlätta för skolorna har Skolverket (2020b) tagit fram ett utförligt stödmaterial som gäller hanteringen av övergångar mellan skolformer, här finns även en blankett som kan laddas ner och användas i samband med överlämningar (se bilaga 3).

3.4.4 Sammanfattning av myndighetstexter

Sammanfattningsvis visar myndighetstexterna att det sedan länge funnits ett förbättringsbehov vad det gäller överlämningsarbetet mellan grundskola och gymnasieskola. Det gäller överlämningar för samtliga elever som visat sig ha behov av extra anpassningar och särskilt stöd. För att kunna genomföra förbättringar i överlämningsarbetet har bland annat ett förtydligt ansvar lagts på avlämnande skola att överlämna information till mottagande skola genom ett tillägg i skollagen (2010:800) som började gälla i juli 2018.

4 Litteraturgenomgång och tidigare forskning

Den forskning som här lyfts fram utgörs främst av vetenskapliga artiklar och avhandlingar som på olika sätt belyser övergången mellan olika skolformer och vikten av kommunikation mellan skolorna. Därutöver har vi också valt att komplettera med ytterligare litteratur som vi bedömt vara relevant för studien. Kapitlet presenterar elevhälsans arbete, övergångens betydelse för individen, genomförande och organisering av överlämningar samt deras innehåll. Kapitlet avslutas med en kort sammanfattning av litteraturgenomgången och forskningen.

4.1 Elevhälsans arbete

Forskningen visar entydigt att det finns ett starkt samband mellan god hälsa och goda studieresultat och tvärtom, en god hälsa genererar också goda studieresultat (Hjörne, 2018). Skollagen (2010:800) med en samlad elevhälsa och med fokus på ett främjande och förebyggande arbete trädde i kraft år 2011. Lagförslaget hade dock varit påtalat tidigare och många skolor hade redan börjat organisera sitt arbete utifrån lagförändringen redan innan denna genomfördes. Flera forskare, däribland Hylander & Guvå (2017) samt Hjörne (2018), uttrycker dock att forskningen kring elevhälsans arbete är begränsad och att den största mängden forskning dessutom är genomförd innan den samlade elevhälsan skrevs fram i skollagen.

Hjörne och Säljö (2013) har undersökt samtalskulturen på 34 elevhälsomöten och 12 elevvårdskonferenser. Deras slutsatser är bland annat att det råder stor samstämmighet i samtalen som innebär att beskrivningar av elever blir etablerade istället för att de olika professionerna bidrar med olika perspektiv. Trots att ofta samma elev lyftes på mötena fanns det ingen systematik kring hur man agerade eller provade olika lösningar. Även elevens eget perspektiv saknades. Stor del av samtalen ägnades istället åt den fas som av Hjörne och Säljö (2013) beskrivs som konklusion och som resulterade i att beskrivningar av elever blev etablerade, istället för att lyftas upp och diskuteras från olika perspektiv som de olika professionerna i elevhälsan hade möjlighet till. Av studien framgick att ett kategoriskt perspektiv var dominerande och att elevens problem söktes hos eleven själv istället för att söka i omgivningen efter hinder.

Asp-Onsjös (2008) avhandling om hur skolans personal arbetar med åtgärdsprogram visar även den att personalens sätt att uttrycka sig om elevens problematik bidrar till att forma eleven. Vidare framgår att elevers tillkortakommande tillskrevs eleven istället för att se skolans möjligheter i åtgärdsprogram och hur det som dokumenteras blir en sanning. Hjörne och Säljö (2013) visar att elevens identitet skapas, formas och påverkas av sättet skolan för samtal om eleven. Asp-Onsjö (2012) menar att det finns en moralisk aspekt i det ökade kravet på dokumentation från skolans sida och att ingen dokumentation är neutral utan alltid präglad av någons föreställningar.

Även Törnsén (2012) kommer i sin undersökning fram till att elevhälsans arbete fokuserar främst på elevers ohälsa, trots ambitioner om att arbeta främjande och förebyggande. Törnsén intervjuade personal i 33 skolor om rektors roll och ansvar i elevhälsoarbetet. I undersökningen framgår att bristen på tid har betydelse för hur det främjande och förebyggande arbetet ges utrymme, att ett främjande och förebyggande arbete ställer krav på samarbete, samt att det finns en svårighet i att formulera mål för detta arbete. Vidare tyder undersökningen på att elevhälsans professioner var delaktiga i elevarbetet kring skolornas sociala mål, medan kunskapsmålen lämnades åt läraren att hantera. I undersökningen framgick också att skolorna hade en tydlighet kring elevhälsans arbetsgång kring det åtgärdande arbetet, men att det saknas utvärderingsbara mål.

I forskningsprojektet, *Kunskapsintegration och professionellt lärande*, anordnat av Vetenskapsrådet intervjuade Hylander (2018) olika professioner i skolan om deras förväntningar och samarbetet med elevhälsan. Resultaten visar att elevhälsans bredd med kompetenser och professioner borde kunna användas mer effektivt genom att dessa samverkar mer. Vidare uttrycks att det finns en vilja och ambition hos professionerna att arbeta hälsofrämjande och förebyggande, men att i praktiken tenderar arbetet att inriktas till ett patogent perspektiv på individnivå. Hylander (2018) fann i sin undersökning att elevhälsoteamen fungerade som flerprofessionella team vars professioner arbetade parallellt, sida vid sida, istället för att samverka och dra nytta av varandras kompetenser. Forskningsprojektets resultat visade att det fanns intentioner att arbeta förebyggande och hälsofrämjande, men att elevhälsans möten i praktiken handlade om enskilda elevärenden.

I ett annat forskningsprojekt, *Kunskapsintegration och professionellt lärande, mångprofessionellt samarbete och förhandling av innebörder inom skolans elevhälsoarbete*, genomfördes fokusgruppsintervjuer med olika yrkeskategorier i skolan för att undersöka vilken betydelse elevhälsan har för olika professioner (Guvå, 2009). Genom fokusgruppsintervjuer med olika yrkeskategorier inom skolan undersöktes elevhälsans betydelse för professionerna inom elevhälsan och om den har olika betydelse för olika

professioner. Deltagarna uttryckte att förändringen av namnet och framskrivningen i lagen inte inneburit någon stor förändring i det faktiska arbetet utan att verksamheten var densamma som innan. Det nya begreppet samlad elevhälsa hade inte påverkat arbetet i någon större utsträckning. Vidare visar undersökningen att det var vanligare med ett åtgärdande arbete på individnivå än ett främjande och förebyggande arbete på en generell nivå. Detta trots intentioner och en vilja att arbeta utifrån ett salutogent perspektiv hos deltagarna. I undersökningen framkom även att elevhälsans professioner upplevde att den övriga personalen på skolan inte delade ambitionen att arbeta utifrån ett salutogent perspektiv. En senare undersökning av Guvå (2014) visar att det saknas strategier för ett förebyggande och främjande arbete inom elevhälsan.

Törnsén (2012) och även Backlund (2007) konstaterar i sina studier att styrningen av elevhälsan är otydlig. Rektorererna upplever själva att deras möjligheter att leda elevhälsan begränsas av att professionerna i elevhälsan har olika chefer och att dessa kan ha andra prioriteringar och mål än vad elevhälsan på skolan har. Vidare menar Törnsén (2012) att det finns ett maktperspektiv där det kan vara svårt med balansen mellan att ålägga personal inom elevhälsan hur de ska arbeta samtidigt som professionerna är vana vid stor frihet och eget ansvarstagande. Törnsén (2012) uttrycker att det kan bli ett professionsperspektiv, där den egna yrkesgruppen kan komma att värnas mer än skolans inre arbete.

Partanen (2012) menar att arbetet för att få en elevhälsa som arbetar främjande och förebyggande kräver mycket av sina deltagare, såväl lärare, personal i elevhälsan och rektorer. Ett salutogent perspektiv behöver organiseras, bearbetas i arbetslagen, diskuteras på möten. Partanen (2012) uttrycker vidare att även elever och deras föräldrar behöver finnas med på arenan för att få eleverna att känna sammanhang och förståelse som är viktiga faktorer för ett hälsofrämjande arbete.

Jarl, Blossing och Andersson (2017) skriver att det finns behov av ett förbättringsarbete kring skolornas lokala organisation för att få mer jämställda förutsättningar för eleverna. Alla elever skall ha rätt till en likvärdig utbildning oavsett förutsättningar. För att lyckas med detta ger författarna som exempel att ett förbättringsområde kan handla om att utveckla elevhälsans arbete för att i högre grad prioritera det förebyggande arbetet. En viktig del i detta arbete är att skolorna har en beredskap för att möta elevernas behov i ett tidigt skede. Där menar Jarl et al. (2017) att överlämningarna mellan olika skolformer har en stor betydelse, om samverkan fungerar och att överlämningarna innehåller relevant information.

4.2 Övergångar mellan skolformer

4.2.1 Övergångens betydelse för individen

Elever genomgår under skoltiden flera olika övergångar som medför stor påverkan för dem, inte minst övergången mellan grundskolan och gymnasiet. Ackesjö (2014) har studerat övergångars påverkan på elever och lyfter fram att en fungerande övergång har en stor betydelse för elevens kommande skolframgång. Möllås avhandling (2009) som bygger på data från öppna intervjuer med elever, kompletterande intervjuer med personal och deltagande observation på två gymnasieskolor visar att en alltför lång väntan på att stödinsatser ska sättas in, kan leda till negativa konsekvenser för den enskilda eleven. Konsekvenser i form av sjunkande studieresultat, ökad frånvaro och att eleven därmed riskerar att hamna utanför gemenskapen. Myklebust (2002) har i en studie följt 494 norska ungdomar i behov av extra

anpassningar och särskilt stöd och undersökt hur gymnasiestudierna fungerat för dem. Myklebust (2002) belyser vikten av att fånga upp denna elevgrupp tidigt, innan problemen blir för stora, eftersom studien visar att risken annars är stor att eleverna väljer att hoppa av sina studier i förtid.

Anderson, Jacobs, Schramm och Splittgerber (2000) har gjort en kartläggning och sammanställning av amerikanska studier kring övergångar mellan olika skolformer och vad dessa kan resultera i. Anderson et al. (2000) konstaterar att ungdomarna ofta är i en utvecklingsfas eftersom puberteten inträffar vid samma tid som övergångarna mellan dessa två skolsystem sker och att det är viktigt att vara medveten om att det för eleven är en extra känslig period i livet. I en studie, baserad på data som samlats in från 252 amerikanska högstadiungdomar uttrycker Benner, Boyle och Bakthiari (2017) att varje övergång som sker i ungdomens liv innebär utmaningar för den enskilda individen. Särskilt viktiga är ungdomars relationer med andra ungdomar och när konstellationerna förändras, såsom inför gymnasiet, kan det påverka individen på flera sätt. De menar att en stöttande mottagande skola, med positiva möten med lärare och andra studenter, bidrar till att skapa goda förutsättningar för en känsla av tillhörighet.

I Fischbein och Folkanders (2010) undersökning intervjuas tio elever där ett fokus handlar om hur dessa upplever sin skolbakgrund. De identifierar i sin undersökning två olika grupper av elever som hoppar av sin gymnasieutbildning under första året, alternativt inte påbörjar den. Den ena gruppen beskrivs som studenter som på grund av läs- och skrivsvårigheter som utan adekvata anpassningar och stöd tappar sin motivation då de har svårt att se ett sammanhang och helheten i studierna. Den andra gruppen elever beskrivs som högpresterande, men som utan tillräcklig ledning och stimulans successivt förlorar sin motivation för skolarbetet då detta inte upplevs meningsfullt.

4.2.2 Organisation av övergångar

Flera studier pekar även på betydelsen av en fungerande organisation vid övergångar. Myklebusts studie lyfter fram att organisationen av de specialpedagogiska anpassningarna har en stor påverkan på om eleven får en fungerande skolgång eller misslyckas i sina studier (Myklebust, 2002). Det är viktigt att organisationen av ett förebyggande arbete kommer igång tidigt, helst i samband med terminsstarten, vilket överensstämmer med resultaten i Möllås studie (2009). Den visar att överlämningarna inte fick så stor betydelse för elevernas kommande skolgång som förväntat, eftersom det ofta dröjde långt in på höstterminen innan anpassningar och stödåtgärder sattes in. Ackesjö (2014) beskriver i sin studie att övergångar i elevens äldre åldrar ofta är extra känsliga och menar att det därför är viktigt att senare övergångar, som mellan grundskola och gymnasium, i högre grad behöver styras upp och organiseras. Hon menar att en fungerande samverkan mellan avlämnande och mottagande skola är av yttersta vikt för att elevens utveckling ska bli så gynnsam som möjligt i den nya skolmiljön. Anderson et al. (2000) lyfter fram några andra betydande faktorer som kan påverka övergången; dels hur eleven har förberetts för övergången, dels lärarnas möjligheter att möta elevernas behov. De menar även att diskrepansen mellan skolorna har påverkan på övergången, desto större skillnad mellan skolorna, ju mer förberedelse behövs för att få en lyckad övergång.

I ett internationellt perspektiv kan man hitta liknande tankar. I Australian Journal of Teacher Education (Hanewald, 2013) presenteras en rapport med en sammanställning av forskning kring organisering av övergångar mellan skolformer i Nya Zeeland. Rapporten tar sin

utgångspunkt i övergången mellan primary school och secondary school. Rapportens författare Hanewald (2013) beskriver vikten av att stödja elever vid övergångar mellan dessa skolformer; eleven befinner sig i en känslig ålder och det är mycket nytt att orientera sig i, med ny skolpersonal, ny skolmiljö och annorlunda kursplaner. Denna övergång anses som känslig för många elever, men Hanewald (2013) identifierar speciellt tre grupper som behöver extra stöd i samband med övergången till en ny skolform. De elever som inte har någon lyckad skolbakgrund i grundskolan, elever med inlärningsvårigheter och elever från socioekonomiskt svaga familjer. Om dessa grupper inte får stöd i övergången till gymnasiet riskerar de enligt rapporten skolmisslyckande, psykisk ohälsa och svårigheter i att senare komma in på arbetsmarknaden. För att stödja dem är det viktigt med förberedelse i god tid där elever som är extra utsatta identifieras och får möjlighet till extra utbildningsinsatser inför skolövergången (Hanewald, 2013).

Hanewald (2013) menar att personal som arbetat med eleven på avlämnande skola och personal på den mottagande skolan bör kommunicera kring vilket stöd som behövs för att få en så smidig övergång som möjligt. I rapporten betonas vikten av att även inkludera eleven och familj/vårdnadshavare i övergångsprocessen och att de får möjlighet att vara med och planera för elevens skolgång för att den skall bli så framgångsrik som möjligt. För att få de nya eleverna att känna sig sedda och knyta an till den nya skolan är det viktigt att de undervisande lärarna inför skolstarten får kunskap om elevernas kulturella bakgrund, förmågor, intressen, styrkor och mål med sina studier och även vilka behov eleven har för att kunna uppnå dem. Enligt rapporten fungerar övergångar bäst om elevens behov kan tillgodoses, utan något avbrott mellan skolformerna. I rapporten beskrivs också vikten av att eleverna känner en mening med att vara i skolan och att de ingår i ett socialt sammanhang. Vidare beskrivs att en kontinuerlig utvärdering bör göras under gymnasietiden för att se hur väl eleverna acklimatiserat sig i den nya skolmiljön och hur deras framsteg ser ut med hjälp av elevens-, föräldrarnas- och undervisande lärares utsagor, jämte skolresultaten. Utifrån detta kan stödbehovet sedan justeras.

Detta överensstämmer väl med innehållet i en artikel utgiven av det amerikanska utbildningsdepartementet. Artikelförfattaren (Dorman, 2012) har skrivit utifrån sin roll som specialist för specialpedagogik och elevstöd i Desert Sands skoldistrikt i Kalifornien. I artikeln beskrivs vikten av att rektorer planerar för en organiserad övergång för elever i behov av särskilt stöd. Artikeln handlar om övergången mellan middle school till high school. Dorman (2012) förespråkar en formaliserad samverkan mellan personal från både högstadiet och gymnasiet den sista terminen under högstadiet. I artikeln betonas att för att få en fungerande samverkan behöver skolledningen avsätta tid för det. Syftet med samverkan är att förbereda för en "sömlös övergång" genom ett informationsutbyte mellan skolformerna, speciellt viktigt är det för elever som varit i behov av särskilt stöd under grundskolan. Det handlar enligt Dorman (2012) både om att förmedla relevant och användbar information om eleven från den avlämnande skolan, dels att informera om hur programmet och studierna fungerar på den aktuella gymnasieskolan, så att eleven kan förberedas i god tid innan skolstarten. För att eleven skall få en smidig övergång till den nya skolan menar författaren att eventuellt stöd behöver sättas in från dag ett. Dorman (2012) lyfter också vikten av den mottagande gymnasieskolan främjar en social inkludering, till exempel genom faddersystem och mentorskap, vilket kan främja elevens sociala tillhörighet på den nya skolan som också anses vara en bidragande faktor till kommande skolframgång.

4.2.3 Överlämningars innehåll

Litteraturstudierna visar att även innehållet i överlämningarna behöver utvecklas. Möllås (2009) lyfter i sin avhandling fram synpunkter på överlämningars innehåll; flera aktörer på de mottagande gymnasieskolorna i studien var kritiska mot överlämningarna från grundskolorna, då de ansåg att de ofta inte innehöll relevant information. Dokumentationen från avlämnande skola innehöll en hög grad av subjektiva värderingar av eleven såsom: lågmäld, viljestark, ingen ork, normalbegåvad osv. i stället för konkreta beskrivningar av kunskapsnivån i förhållande till uppställda mål och elevens behov. I studien framkom även att dessa värderande ord inte bara användes om elever i samband med överlämningarna, utan i flera fall fanns de kvar även senare under gymnasietiden. Aktörerna på de mottagande skolorna efterfrågade förbättrad kvalitet i överlämningars innehåll och menade att fokus i högre grad borde riktas mot det pedagogiska innehållet. Även Andersson et al. (2000) är pekar på ett utvecklingsbehov i systematiken kring överlämningarna och ger som exempel att skolorna bör ta fram mål och identifiera problem i form av en skriftlig övergångsplan för eleven. Möllås (2009) betonar att det är viktigt att framhålla betydelsen av kommunikation med eleven i samband med överlämningarna, i stället för om eleven, för att öka elevens delaktighet, lärande och skolframgång.

4.2.4 Sammanfattning av tidigare forskning och litteraturstudier

Studierna lyfter vikten av styrning och tydliga gemensamma strategier på skolorna för att få igång ett förebyggande arbete, det krävs också organisation och samverkan mellan professionerna inom elevhälsan. Enligt skollagen (2010:800) skall elevhälsans arbete vara hälsofrämjande och förebyggande, men studierna belyser att elevhälsoarbetet på många skolor fortfarande inte fungerar på det sättet. Även om det ofta finns en uttalad vilja att arbeta hälsofrämjande och förebyggande, fokuseras elevhälsoarbetet ändå till stor del på elevens ohälsa. Ett par studier lyfter att fungerande och tidiga överlämningar för elever med behov av stöd är en viktig del i det förebyggande arbetet i samband med skolövergångar. Övergångarna mellan skolformer har en stor påverkan på elevens kommande skolgång. För att lyckas krävs kommunikation och fungerande samverkan mellan olika skolorganisationer. Studierna betonar vikten av åtgärderna för elever i behov av stöd sätts in tidigt, dröjer åtgärderna för länge riskerar eleven annars att råka ut för skolmisslyckanden och att tappa sin motivation. Överlämningar mellan skolformer bör innehålla relevant information som kan underlätta för att elevens utveckling i den nya miljön skall bli så gynnsam som möjligt. Stora brister har framkommit i överlämningarna och fokus behöver inriktas på ett mer pedagogiskt innehåll. Det framkommer också synpunkter kring ett behov av ökad systematik med en skriftlig övergångsplan för eleven inför övergången. Betydelsen av kommunikation med eleven i samband med att överlämningen skall göras lyfts också fram som ett sätt för att öka elevens delaktighet. Även internationella studier visar betydelsen av en organiserad samverkan. Bland annat betonas vikten av att gemensam tid måste avsättas för detta i båda de skolorganisationerna som skall samverka.

5 Teoretiska utgångspunkter

Vi har valt att knyta denna studie till en systemteoretisk teoribildning. Det som kännetecknar systemteorin är enligt Öquist (2018) fokus på helhetstänkande, att tänka i nivåer och information. Han menar att systemteori är tillämpbar inom flera olika områden, såväl inom organisations- och affärsvärlden som inom offentlig sektor. Systemteorin framhåller ett ömsesidigt beroende mellan individ och omvärld. Öquist (2018) beskriver den systemvetenskapliga synen på människan att varje individ ses som en del i en större helhet jämfört med teoribildningar som utgår från en mer individcentrerad syn på människan. Öquist (2018) lyfter nivåer som grundläggande begrepp inom systemteorin. Förståelse för hur organisationer är uppbyggda och hur kommunikation sker kan underlättas om man tänker i logiska nivåer. I varje system förekommer hierarkier där de högre nivåerna är överordnade de lägre och styr verksamheterna på de lägre nivåerna. Rent praktiskt kan det handla om beslutsfattare i riksdagen som fattar beslut som påverkar de enskilda individerna på lägre nivåer. Dessa beslut måste grunda sig på vad som är bäst för systemet som helhet. När utgångspunkten är systemteoretisk och syftet är att åstadkomma en förändring i systemet är information grundläggande. Den förändring som skall ske, sker alltid hos mottagaren. Sändarens uppgift är att vara katalysator för att ny information ställs till mottagarens förfogande för prövning, enligt Öquist (2018). Han beskriver vidare vikten av att det sker kommunikation mellan olika system och att kommunikationen har stor betydelse för att kunna öka kunskap och kompetens inom systemen. När två system har utbyte med varandra ökar den samlade kompetensen, oberoende av vilken typ av system det handlar om.

Nilholm (2016) beskriver att systemteorin bygger på olika sorters avgränsade helheter som kan vara av olika karaktär exempelvis olika samhällssystem eller organisationssystem. Systemteorin kan enligt Nilholm (2016) ses som metaforer, där till exempel ett klassrum kan ses som ett system. Ahlberg (2015) lyfter systemteorin som användbar för att undersöka olika typer av skolproblematik i skolans organisation och verksamhet. Hylander och Guvå (2017) beskriver systemteorin som särskilt användbar vid utveckling av elevhälsoarbete. De liknar systemteorin vid en karta där individer, såväl som grupper och organisationer, ingår och påverkas av varandra på olika nivåer. Det gäller att med ett systematiskt tänkande hitta det som hindrar respektive främjar på olika nivåer. Öquist (2014) talar om systemkompetens och menar att det är viktigt att förstå hur handlingar i det ena systemet påverkar övriga delar av systemet. Vidare uttrycker Öquist (2014) att skolan tenderar att se eleven som ett eget system, istället för att se till de olika system eleven ingår i och hur dessa tillsammans kan skapa möjligheter.

En av de mest kända systemteoretikerna är Uri Bronfenbrenner som har beskrivit sin tolkning av systemteori som en ekologisk utvecklingsmodell (1979). Bronfenbrenner (1979) betonar betydelsen av att se individens utveckling i relation till de nätverk av olika system individen är en del av. De system han utgår från i denna teori finns på olika nivåer; mikro, meso- exo- och makrosystem. Bronfenbrenner (2005) har under åren utvecklat systemteorin och bland annat lagt till ett tidsperspektiv – chronos. De olika systemen bildar enligt Bronfenbrenner en helhet som samspelar och är beroende av varandra, brister det i någon del, så påverkar det även resten av systemet. Nilholm (2016) menar att Bronfenbrenners ekologiska systemteori har flera likheter med sociokulturell teori och att en av hans främsta inspiratörer var Vygotskij. Båda teorierna lyfter fram betydelsen av sociala och kulturella faktorer för barns

utveckling och lärande. Nilholm (2016) beskriver att inom den sociokulturella teorin är det den kommunikation och sociala interaktion som sker i skolan som skapar ett verksamhetssystem, medan Bronfenbrenners ekologiska systemteori ser skolan som ett system i sig själv. Genom att studera systemets olika delar och relationen mellan dem och omgivningen kan vi försöka förstå hur systemet fungerar i förhållande till ett övergripande mål. I denna studie kommer Bronfenbrenners ekologiska systemteori att användas för att få syn på processen med överlämningar mellan grundskola och gymnasieskola.

Mikrosystem är sådana system som individen själv är närvarande i och samspelar med dagligen, exempelvis en elev i sin skolmiljö. Själva klassrummet kan ses som ett mikrosystem, hela skolmiljön som ett annat, föregående skola som ett tredje system. Miljöerna på en mikronivå påverkar individen direkt (Jacobsson & Nilsson, 2019).

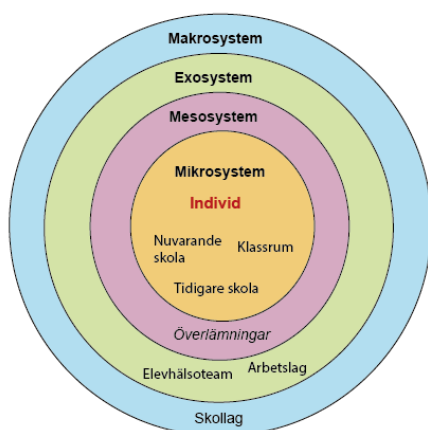

Fig.1. Tolkning av Bronfenbrenners ekologiska utvecklingsmodell

Övriga system påverkar också individen på olika sätt, men mer indirekt. Mesosystemet rör de relationer som finns mellan systemen, till exempel grundskolans överlämningar till gymnasieskolan och elevhälsoteamets kommunikation med undervisande lärare. Exempel på exosystemet kan vara elevhälsoteamets organisering som indirekt kan få betydelse för elevens skolgång. Makrosystem handlar om påverkansfaktorer på en övergripande nivå till exempel Skollagen (Nilholm, 2016, Jacobsson & Nilsson, 2019).

Att se sambanden mellan de olika systemen är centralt för att förstå en individs livsmiljö enligt systemteorin. För att förstå individens utvecklingsmöjligheter bör hänsyn tas till de övergångar som sker när individen växlar miljö och roll. Bronfenbrenner (1979) benämner dem som ekologiska övergångar. I denna studie betraktar vi övergången mellan grundskola och gymnasium som övergången mellan två olika mikrosystem. När det gäller elever med skolsvårigheter är det särskilt viktigt att systemen interagerar med varandra och har god kontakt (Brodin & Lindstrand, 2010). Överlämningarna är då en viktig länk på mesonivå som har en påverkan på elevens förutsättningar att fungera i gymnasieskolan. Hur överlämningarna genomförs påverkas av skollagen och dess nya skrivning som finns på en makronivå. Men de påverkas också av hur ansvariga på exonivå och mikronivå förstår och applicerar den nya skrivningen i skollagen (2010:800 kap. 3 12§). I detta fall skulle förändringen att lyfta fram överlämningar upp till lagnivå från tidigare placering i läroplanerna, medfört att förutsättningarna kring överlämningarna har förändrats över tid och skulle därför kunna kopplas till chronosbegreppet. Att barnet/eleven själv förändras över tid ingår också i tidsdimensionen (Bronfenbrenner, 2005).

6 Metodologi / metod

Som vi beskrivit i tidigare avsnitt är systemteoretisk teoribildning utgångspunkten för vår studie. Hermeneutiken har använts som en allmän tolkningslära för att hitta teman till vårt resultat utifrån empirin. Hermeneutiken handlar om att tolka och att förstå (Kvale & Brinkman, 2014). Ödman (2017) jämför denna metod med att lägga pussel, att se till de enskilda delarna, sedan backa för att se helheten och att sedan växla mellan att titta på detaljer tillbaka till helheten. I vår studie har det inneburit att vi identifierat teman utifrån de enskilda informanternas utsagor, sammanställt dessa och därefter sett vad det har givit för samlad bild till helheten och på så vis växelvis fått en bild över empirins resultat. Detta har inneburit att vi genom tolkning av informanternas utsagor försökt skapa förståelse för hur överlämningar från grundskolan till gymnasieskolan genomförs på de skolor som undersökts. Genom att granska de olika delarna var för sig och sedan jämföra dem för att hitta gemensamma drag och skiljelinjer, har vi valt teman att utgå från i analysen.

6.1 Metod

6.1.1 Intervjudesign

Vi har valt att göra en kvalitativ intervjustudie för att söka svar på våra frågeställningar. En semistrukturerad intervjuguide har använts med inledande, uppföljande och tolkande frågor. Intervjuguiden har fungerat som en ram för samtalen med informanterna och samtidigt gett oss möjlighet att ställa följdfrågor (Kvale & Brinkmann, 2014). Bryman (2018) menar att avsikten med den kvalitativa semistrukturerade intervjun är att den ska kunna röra sig i olika riktningar beroende på vad respondenten anser vara viktigt och relevant. För att kunna göra en hermeneutisk tolkning av materialet har frågor av öppen karaktär ställts utifrån intervjuguiden varifrån informanterna sedan har haft möjlighet att uttrycka sig fritt.

6.1.2 Urval och antal

Utifrån det vi sett i litteraturstudierna och även utifrån elevhälsans arbete på våra egna arbetsplatser har vi erfarit att specialpedagogerna har en nyckelroll i överlämningsarbetet. Urvalet av informanter för studien har därför varit specialpedagoger. Då studien är avgränsad till överlämningar från grundskola till gymnasium, avgränsas urvalet av informanter till specialpedagoger i åk 7 - 9 samt specialpedagoger på gymnasiets nationella program. Vi har valt representanter från både avlämnande och mottagande skolor. Båda skolororganisationerna valdes för att kunna få en överblick över överlämningarna, från elevens lärmiljö i grundskolans klassrum och vidare till elevens lärmiljö i gymnasieskolan. Vi har använt oss av tvåstegsmodellen vilket innebär att vi först valt vilka verksamheter, i detta fall skolor, som kan vara relevanta att ha med i studien. Därefter har de informanter som kan vara aktuella för studien aktuella valts ut (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015).

Vi har valt att genomföra åtta intervjuer, fyra från grundskolan och fyra från gymnasieskolan. Därutöver har en intervju genomförts som en förstudie. Då semistrukturerade intervjuer ger en stor mängd empiri som ska transkriberas, analyseras och bearbetas är det enligt Stukat (2011) en fördel att inte genomföra för många intervjuer. Ett riktvärde är sex till åtta stycken då detta beskrivs som en möjlighet att få ett representativt urval (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015). Efter ett antal intervjuer kan svaren upplevas som att de återkommer, vilket av

Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) beskrivs som att en mättnad nås. Genom att göra flera intervjuer med en yrkesgrupp kring samma ämne bedömde vi få tillräcklig empiri för att hitta gemensamma mönster och teman.

6.1.3 Deltagande skolor

De skolor som ingår i studien valdes ut utifrån att de skulle ha olika förutsättningar i form av storlek, geografisk placering och socioekonomiskt upptagningsområde. Skolorna finns i tre olika kommuner, en större och två mindre. I den större kommunen valdes skolor från flera olika områden. En majoritet av de deltagande skolorna är kommunala, men en av gymnasieskolorna har en fristående huvudman. Valet av en fristående skola gjordes för att försöka fånga upp om det har någon administrativ påverkan på organisationen kring överlämningar. Urvalet av skolor från olika kommuner gjordes för att försöka fånga upp hur överlämningar fungerar över kommungränser och om överlämningsprocessen skiljer sig kommuner emellan. Elevunderlaget på de olika skolorna varierar stort, men samtliga deltagande skolor har en stor andel elever som är i behov av extra anpassningar och särskilt stöd. De deltagande gymnasieskolorna har flera olika nationella program som i studien inte preciseras för att anonymisera de deltagande skolorna.

6.1.4 Deltagande informanter

Ett missivbrev skickades via mail direkt till informanterna. Detta gjordes utifrån en bedömning att en direktkontakt skulle underlätta för snabbare besked om informanternas deltagande i studien, jämfört med om missiven skulle gå vägen via rektor. I missivet (se bilaga 1) informerades om att intervjun beräknades ta omkring 45 minuter. Intervjuaren informerade både i missivet och på plats om det allmänna syftet med undersökningen och hur den var tänkt att genomföras. Majoriteten av informanterna ställde sig positiva till deltagande, en specialpedagog avböjde på grund av tidsbrist då hen endast arbetade sextio procent. Informanterna har avidentifierats och grundskolans informanter benämns informant A, B, C och D, informanterna på gymnasieskolan kallas informant E, F, G och H.

Samtliga intervjuade specialpedagoger i grundskolan har arbetat med överlämningar i flera år, med undantag för informant B som arbetat ett halvår på skolan när intervjun genomförs. Dock har hen tidigare erfarenhet från överlämningar i en annan kommun. Tre av de fyra intervjuade specialpedagogerna arbetar i samma kommun, men i geografiskt skilda delar. I kommunen finns tillgång till många olika gymnasieskolor, både fristående och kommunala. Informant D arbetar i en närliggande mindre kommun med tillgång till ett kommunalt gymnasium till vilket ungefär 80 procent av eleverna söker sig. Gymnasieskolans informanter i studien har flera års erfarenhet av arbete som specialpedagoger inom gymnasieskolan, några har även tidigare erfarenhet av att ha arbetat på grundskolan. Samtliga informanter har en central roll i arbetet med överlämningar.

Informant A är specialpedagog på en kommunal 4-9 skola i utkanten av en större kommun. Eleverna kommer från närliggande skolor. På denna skola avlämnas ungefär 45 elever från årskurs nio.

Informant B är specialpedagog på en kommunal högstadieskola i den motsatta utkanten av samma större kommun. Eleverna kommer från närliggande skolor. På denna skola avlämnas ungefär 175 elever från årskurs nio.

Informant C är specialpedagog på en kommunal f-9 skola i samma stora kommun med elever från ett stort upptagningsområde. På denna skola avlämnas ungefär 60 elever från årskurs nio.

Informant D är specialpedagog på en 4-9 skola i en närliggande mindre kommun. På denna skola avlämnas ungefär 150 elever från årskurs nio.

Informant E är specialpedagog på en mindre friskola i en större kommun. Samtliga elever studerar på studieförberedande nationella program. Skolan tar i år emot 110 elever till årskurs 1. En majoritet av eleverna kommer från flera olika grundskolor i den egna kommunen.

Informant F är specialpedagog på en större kommunal gymnasieskola i en större kommun. Skolan har ett stort upptagningsområde och elever kommer från flera olika kommuner. Det finns flera olika program och specialpedagoger på skolan. De elever som informant F ansvarar för studerar på studieförberedande nationella program, och till dessa kommer skolan i år att ta emot ungefär 30 elever.

Informant G är specialpedagog på en större gymnasieskola i en mindre kommun. Eleverna kommer både från den egna kommunen och flera angränsande kommuner. Det finns flera specialpedagoger på skolan, informant G ansvarar för elever på två studieförberedande nationella program, dit ungefär 205 nya elever kommer tas emot i år.

Informant H är specialpedagog på ett större gymnasieskola i en större kommun. Det finns flera specialpedagoger på skolan. Eleverna kommer huvudsakligen från grundskolor i den egna kommunens ytterområden. Ungefär hälften av eleverna har inte nått godkänt i samtliga ämnen när de kommer till gymnasieskolan. Det finns flera olika program på skolan, informant H ansvarar för elever på ett yrkesförberedande program, till vilket 50 nya elever kommer att tas emot detta år, där cirka hälften av eleverna går IMV-program (Introduktionsprogram där eleven följer ett nationellt program, men läser också parallellt de kurser som saknas för behörighet). Antalet nya elever har varierat de senaste åren, kommande läsår kommer cirka 50 elever att tas emot.

6.1.5 Intervjusituation

Efter den inledande intervjun delade vi upp intervjuerna och genomförde fyra var. Detta för att underlätta logistik och att hinna genomföra samtliga intervjuer inom vår tidsplan. Intervjuerna påbörjades i februari och pågick under ungefär fyra veckors tid. Informanterna fick själva bestämma lämplig plats för intervjun för att få en miljö som de kände sig bekväma med. Tre av informanterna på grundskolorna valde att bli intervjuade på sina arbetsplatser, två i sina arbetsrum och den tredje i ett konferensrum. Den fjärde och sista intervjun skedde via telefon på informantens arbetsplats, då informanten arbetade hemifrån och hade glömt att informera om detta. Två av informanterna på gymnasieskolorna ville träffas på sina egna arbetsplatser, en i sitt arbetsrum och en i ett personalrum. De andra två informanterna valde istället att komma till intervjuarens arbetsplats, där ett konferensrum bokades för att få en lugn miljö utan störningar.

Inför intervjuerna informerades informanterna att intervjuerna skulle genomföras enligt Vetenskapsrådet (2017). Informanterna tillfrågades också om de godkände att intervjuerna spelades in. Därefter informerades även hur inspelningarna skulle användas. Intervjuerna med informanterna på grundskolorna spelades in med iPad, samtidigt som korta anteckningar gjordes. Intervjuerna med informanterna på gymnasieskolorna spelades via bandspelare, i de flesta fall i kombination med stödanteckningar. En av inspelningarna skadades i samband med

överföring till dator. Intervjuaren hade gjort en översiktlig transkribering utifrån bandspelaren och efter överföringen till datorn hade originalinspelningen raderats. Intervjuaren skrev ut intervjun utifrån den första transkriberingen och bad sedan informanten att gå igenom den nedskrivna intervjun för att ge möjlighet att se om den överensstämde med informantens bild av svaren. Informanten fick även möjlighet att utveckla sina svar och göra justeringar. Denna intervju är därför något mindre utförlig än de övriga.

6.1.6 Bearbetning av material

Transkriberingarna har gjorts kontinuerligt, dels för att intervjuaren skulle ha materialet färskt i minnet men också för att lättare kunna överblicka materialet. Hela intervjuerna har inledningsvis transkriberats översiktligt utifrån inspelningen, detta för att efteråt kunna gå tillbaka i materialet och hitta relevanta delar (Bryman, 2018). De delar som bedömts vara relevanta för tolkning och analys har därefter transkriberats ordagrant. Transkriberingen gjordes genom att intervjuerna lyssnades igenom flera gånger, pausades efter några meningar och därefter skrevs därefter ner på dator. Den som gjort intervjun har också transkriberat den, vilket har underlättat när det funnits behov av att gå tillbaka i utskriften för att hitta ett visst avsnitt. Enligt Trost (2009) är det viktigt att kunna relatera till själva intervjutillfället för att underlätta för förståelse och analys av det insamlade materialet.

6.1.7 Analys

Utifrån en granskning av empirin identifierades inledningsvis olika kategorier, exempelvis *processen kring överlämningar*. Utifrån de valda kategorierna och våra frågeställningar har vi sedan fått fram tre teman under vilka det insamlade materialet sorterades. Vi tog sedan ett steg tillbaka och granskade materialet på nytt utifrån dessa teman och jämförde med den ursprungliga empirin för att försöka få en bild av vilka mönster som framkommit. Genom att titta på den sorterade empirin under varje enskilt tema, parallellt med att betrakta den samlade empirin försökte vi hitta mönster, likheter och skillnader i informanternas utsagor. Därigenom, med frågeställningarna och intervjuguiden i beaktande, har följande tre teman valts: *Organisation av överlämningar*, *Möjligheter och hinder* samt *Överlämnningens betydelse för eleven*. Utifrån dessa kategorier presenterades och analyserades resultatet utifrån ett systemteoretiskt perspektiv. Vissa teman tangerar flera områden, men redovisas då endast i ett i resultatdelen, men kan behandlas i flera i analysdelen. Informanternas formuleringar redovisas som citat vid behov för att synliggöra analys- och tolkningsprocessen och göra den så transparent som möjligt (Bryman, 2018). Inom varje område redovisas resultat från avlämnande skolor respektive mottagande skolor för att därefter sammanfattas och analyseras områdesvis.

6.1.8 Etiska principer

I studien utgick vi från Vetenskapsrådets (2017) fyra etiska principer; informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Bryman (2018) beskriver det som samtyckesprincipen. Med detta menar Bryman att ur ett etiskt perspektiv klargöra för deltagarna vad undersökningen handlar om, vilket syftet är med undersökningen, vad som krävs av deltagarna samt hur deras medverkan ser ut, att deltagandet är helt på frivillig basis och att deltagarna när som helst kan välja att avbryta sin medverkan. Vi har säkerställt att de intervjuer som genomförts har behandlats konfidentiellt och att den information som framkommit under intervjuerna inte går att härleda till källan. Namn på skolor och medverkande är fingerade och då arbetet är färdigt kommer inspelat material att förstöras.

Under tiden kommer all data att förvaras på ett sådant sätt att obehöriga ej kommer åt informationen.

6.1.9 Reliabilitet, validitet, trovärdighet och generaliserbarhet

Reliabilitet är ett begrepp som används för att visa på stabilitet, att ett mätresultat är tillförlitligt och oföränderligt om liknande mätningar görs. Enligt Trost (2009) är begreppet huvudsakligen relevant att använda inom kvantitativa studier. För kvalitativa studier gäller inte samma förutsättningar som för kvantitativa studier, här undersöks inte något som på samma sätt är mätbart. Ställs samma fråga till olika personer, så kommer troligen inte svaret att bli likadant oavsett vem frågan ställs till. Reliabilitet är därför inte ett relevant begrepp att använda till denna studie. Vid kvalitativa studier är istället huvudsyftet att få fram vad de för studien utvalda informanterna kan bidra med för kunskaper. Validitet betyder enligt Trost (2009) att studien mäter det den är avsedd att mäta. Vi bedömer att studien kan anses valid eftersom intervjuguidens frågor har fungerat väl för ändamålet och studiens resultat bedöms kunna besvara forskningsfrågorna. För att visa att studien har trovärdighet har vi försökt synliggöra metoden för studiens genomförande på ett transparent sätt, en beskrivning av hur studien genomförts har redovisats, syfte och frågeställningar har besvarats och diskuterats och studiens systemteoretiska perspektiv har redovisats. Vetenskapsrådets etiska principer har tagits i beaktande vid intervjuernas genomförande. Vi är medvetna om att urvalet av informanter är begränsat vilket innebär att studien inte kan anses vara generaliserbar.

7 Resultat

I detta kapitel presenteras studiens resultat utifrån följande rubriker: *Organisation av överlämningar, Möjligheter och Hinder* samt *Överlämningens betydelse för individen*. Resultatet presenteras i löpande text och förstärks med direkta citat från den insamlade empirin. Resultatdelen har sammanställts i två separata delar, som visar resultat och resultatanalys från grundskolan respektive gymnasieskolan. Dessa knyts därefter ihop i en gemensam diskussion utifrån presentation och analys av resultatet. Vi har låtit resultatdelen i denna studie få relativt stort utrymme, detta för att båda skolformernas perspektiv på överlämningar skall kunna synliggöras.

7.1 Överlämningar från grundskolan

7.1.1. Organisation av överlämningar

De fyra specialpedagogerna arbetar på olika skolor, varav tre i samma kommun samt en i den mindre grannkommunen. Samtliga beskriver att det finns bestämda rutiner kring överlämningar och att arbetet med dessa påbörjas i olika stor utsträckning redan under höstterminen det läsår då eleven går i årskurs nio.

Specialpedagogerna är överlämningsansvariga, vilket betyder att de har inloggningsuppgifter för att komma åt det digitala systemet som används för ansökan till de kommunala gymnasierna. De berättar alla fyra att de kallas till överlämningskonferensen i januari som sker i kommunens regi. Överlämningskonferensen följs senare upp under våren med ett skolmöte på respektive högstadieskola. I kommunen finns tre centrala specialpedagoger som

arbetar som koordinators på gymnasieskolor och som också har hand om överlämningar och ansvar för att matcha elever till olika gymnasier. De har delat upp kommunens alla högstadieskolor mellan sig. I kommunen används också ett digitalt ansökningssystem där information tillhörande eleven är möjlig att lägga in och där det också finns blanketter och aktuell information om gymnasievalet. Det finns också ett digitalt system för att hantera elevhälsans arbete: PMO (Project Management Office).

Informanterna i den större kommunen beskriver att överlämningen är en process som påbörjas redan under höstterminen genom att studie- och yrkesvägledaren har avstämningsmöten kring hur det går för eleverna i årskurs nio. Flera av informanterna beskriver att de inom elevhälsan då har samtal med elever som befaras inte nå målen och ibland även med föräldrar. I januari är informanterna kallade till överlämningskonferensen. På konferensen ges information av koordinatorsna kring riktlinjer, det digitala ansökningssystemet samt olika nya individuella val som är aktuella på gymnasiet. Informanterna beskriver att det är en stor konferens till vilken överlämningsansvariga på både kommunens högstadieskolor och gymnasier samt överlämningsansvariga i kranskommunerna kallas.

Det digitala systemet hanterar gymnasieansökningar generellt men används i den stora kommunen specifikt för att hantera överlämningar av de elever som söker till IM-program (Introduktionsprogram som ska ge obehöriga elever möjlighet att komma in på ett nationellt program, eller leda till att de kan få ett arbete). Informanterna i den stora kommunen beskriver systemet som ett viktigt verktyg för att hantera överlämningar. Informant C berättar att kravet från staden är att lägga in information kring de elever som söker till IM-programmen: "...för det är främst då IM-valen, eller det är egentligen bara IM-valen man överlämnar, eller det är där kravet ligger på oss."

Samtliga informanter i den stora kommunen uttrycker att kring alla elever som söker till IM-programmen sker en överlämningsprocess. Informant A och D lägger dock inte så stor vikt vid det digitala ansökningssystemet utan lyfter istället fram elevhälsans system, PMO, som ett viktigt digitalt verktyg för att göra informationen tillgänglig för personalen på gymnasieskolan. Informant A menar att det ska finnas en möjlighet att öppna upp systemet för att göra informationen tillgänglig för gymnasieskolan då förändringen i skollagen kräver det. Informant D som jobbar i den mindre kommunen berättar att eftersom grundskola och gymnasium tillhör samma förvaltning i den aktuella kommunen så finns tillgängligheten till PMO per automatik hos gymnasieskolan i samma kommun.

För att i och med att vi är samma förvaltning i XXXX, tidigare var det ju olika förvaltningar, grundskola och gymnasium. Men numera är det ju samma förvaltning och då får vi lov att lämna över. Är det sen elever som kanske har psykologutredningar och sådant, då brukar vi inhämta vårdnadshavares medgivande. Men pedagogiskt får vi lov att lämna över allting.

Informant D menar att tillgången till information sker per automatik genom systemet och att olika professioner inom elevhälsan har olika sekretess och kan komma åt olika mycket information. Vidare beskriver informant D att de i den mindre kommunen lämnar över alla elever som är i behov av extra anpassningar eller särskilt stöd. De olika professionerna i elevhälsan har olika överlämningar och informant D menar att hen överlämnar den pedagogiska delen.

Samtidigt som informanterna uttrycker att överlämningar framförallt gäller elever som söker till IM-programmen, uttrycker informant C att i vissa fall sker överlämningar även kring även elever med godkända betyg:

Vi har haft några som haft autism som då inte har sökt autism utan sökt vanliga gymnasieprogrammet där har vi ändå sett ett större behov av att lämna över den informationen att det kanske inte bara är så att de kan komma första dagen som alla andra, de har behövt träffa sin mentor, de har behövt och se skolan. Så det har vi gjort med ganska många och även andra svårigheter också. Men det är framförallt föräldrar till barn med autism som vill ha den delen.

Informant C och D berättar att elevens styrkor och intressen ska läggas in i systemet för att gymnasieskolan ska kunna bygga vidare på dessa. Även åtgärdsprogram, extra anpassningar och andra insatser ska dokumenteras i systemet. Samtliga informanter uttrycker att föräldrars godkännande är viktigt för detta ändamål. I systemet finns också möjlighet att kryssa för en särskild överlämning om det finns behov av en mer omfattande, ofta muntlig, överlämning. Samma informanter beskriver att det under våren genomförs ett skolmöte på respektive högstadieskola då en av koordinatörerna kommer ut till skolan. Fokus på mötet ligger på de elever som inte når målen i framförallt svenska, engelska samt matematik. Mentorer för berörda elever, delar av elevhälsan (kurator) och studie- och yrkesvägledare kallas till mötet. Informanterna beskriver att man går igenom eleverna en och en för att tillse att koordinatörerna får med sig relevant information för elevens fortsatta skolgång i gymnasiet. Koordinatörerna är den som i ett senare skede förmedlar informationen vidare till aktuellt gymnasium. Informationen handlar förutom om betygen också om elevens gymnasieval, hur betygen står sig i förhållande till valen samt vilka tänkbara scenarier som kan finnas. Två av informanterna uttrycker att på mötet lyfts även sådant som inte läggs in i det digitala systemet, information som antecknas ner av koordinatörerna.

Informant A uttrycker att även annan information än kunskapsmässig kan lämnas på mötet:

...fokus ska ligga på vad man behöver när man kommer till gymnasiet men fokus behöver vara än mer generellt, hur man kan ta emot, för det är så mycket mer än själva skolarbetet som är bekymmersamt, kan jag se bland många elever och det är ju allt från kriminalitet till suspekt umgänge till psykiskt mående till, ja såna saker.

Denna typ av information beskrivs hanteras med stor försiktighet och den lämnas över först vid speciella omständigheter, exempelvis om den mottagande gymnasieskolan efterfrågar ytterligare information.

Informant D beskriver ett annat förfarande när det gäller överlämningar. Informant D uppskattar att ungefär 80 procent av eleverna på högstadieskolan söker till det intilliggande gymnasiet. Arbetet med överlämningar påbörjas i april månad genom att en digital blankett om hur eleverna når målen lämnas till mentorerna. I blanketterna finns alla ämnen förtryckta och mentor/ arbetslag fyller i aktuell information. Informant D beskriver att det handlar om antal godkända betyg, frånvaro, extra anpassningar och åtgärdsprogram samt annan dokumentation som kan vara relevant. Alla elever med någon form av extra anpassningar eller åtgärdsprogram lämnas över, även de som nått ett godkänt betyg med hjälp av extra anpassningar eller åtgärdsprogram. Informant D förtydligar:

Vi fyller i blanketten på elever som har extra anpassningar eller haft extra anpassningar, men som fortsättningsvis också kommer att behöva stöd för att klara målen. Så är det en elev som suttit i ett litet rum tex och fått ett E då lämnar vi över det.

I slutet på terminen genomförs överlämningen som organiseras av specialpedagogen på aktuell högstadieskola. Personal från gymnasieskolan åker då till de olika högstadieskolorna. Informant D organiserar överlämningen på sin skola och berättar att specialpedagoger samt

kuratorer från både högstadieskola och gymnasium kallas till överlämningen. För elever som söker till gymnasieskola utanför kommunen sker överlämningen istället via post i september ifyllda blanketter skrivs då ut och skickas till aktuell gymnasieskola.

7.1.2 Möjligheter och hinder

Samtliga informanter beskriver att rutinerna kring överlämningar på det stora hela fungerar väl. Dock framkommer i några fall att en tidigare kontakt med studie- och yrkesvägledaren för att motivera eleverna skulle kunna vara till hjälp. Informant B har en önskan om att studie- och yrkesvägledaren kommer in i arbetet med eleverna tidigare än i årskurs nio, för att förklara vad som krävs för att söka in på olika program och på så sätt skapa motivation hos eleverna. Informant B beskriver att hen har goda erfarenheter från detta i ett tidigare arbete i en annan kommun. Även informant A uttrycker att studie- och yrkesvägledaren borde komma in tidigare i arbetet med eleverna, redan i årskurs sju. Vidare uttrycker samma informant att hela skolan behöver arbeta mer med elevers motivation och på ett tidigt stadium konkretisera och föra diskussioner om vad som ska hända efter årskurs nio, eftersom så många elever saknar framtidstro. Informant A menar att det hade varit önskvärt med överlämning för varje elev:

Ja, det är ju det jag skulle säga, i den bästa av världar när det gäller gymnasiet så hade det ju varit, vilka elever är det som kommer till det här programmet, nere på x- gymnasiet att kan vi ha en överlämning mer så här men det blir väldigt svårt för de är utspridda väldigt, men i den bästa av världar. Att man har en sådan överlämning.

Informant C uttrycker att det borde vara möjligt att träffa mottagande gymnasieskola fysiskt för överlämningar och att det skulle kunna ske innan skolstarten på hösten. Informanten konstaterar att det skulle innebära en större arbetsbelastning, men att en direktkontakt gynnar eleverna och minskar risken för missförstånd.

Flera av informanterna uttrycker att det finns risk för att relevant information inte går fram till undervisande lärare på aktuellt gymnasium eftersom informationen ska förmedlas vidare i flera steg från skolmötet. De uttrycker oro för att information kan försvinna på vägen eller tolkas på andra sätt än vad som var avsett från början. Några av informanterna lyfter att den muntliga informationen är viktig. Informant C menar att det skrivna ordet inte alltid ger hela bilden utan att mötet och kommunikationen som sker då är lika viktigt: ”Man ska inte förringa den personliga kontakten även om papper är bra.” Informant C uttrycker vidare att hen genom åren byggt upp kontakter med specialpedagoger på gymnasieskolor dit många av eleverna söker sig, även om det inte finns något formellt krav på detta.

Samtliga informanter har erfarenhet av att gymnasieskolan ringer och frågar efter information trots att överlämningar skett enligt rutinerna. Informant A beskriver att fyra- fem skolor hörde av sig efter förra årets överlämning och ville ha kompletterande information som rörde elevers frånvaro och sociala situation:

Jag har inte kunnat svara för jag vill ha båda föräldrarnas medgivande, men att det är sociala frågor, sociala bekymmer, man har frågat hur det har varit tidigare med frånvaro och om det har varit någonting som sticker ut.

Informant C menar att det kan bli missförstånd vid överlämningar och att en direktkontakt mellan avlämnande skola och mottagande skola skulle vara bättre för eleverna.

Flera av informanterna uttrycker att tiden för överlämningar på mötet med koordinator resp personal från gymnasieskola är för knapp och hade gärna sett en längre tid för skolmötet. Informant D lyfter hanteringen av den digitala blanketten som särskilt tidskrävande då lärarna fyller i den ganska kortfattat och hen själv lägger stor del av sin tid på att komplettera.

7.1.3 Överlämningens betydelse för individen

Majoriteten av informanterna ställer sig positiva till överlämningar och uttrycker att det är en viktig del för elevens fortsatta skolframgång. Informant A menar att det är en fördel för mottagande lärare i gymnasieskolan att i större utsträckning kunna skraddarsy för att ta emot eleven. De flesta informanterna uttrycker att överlämningen är för att eleven ska få en så god start på gymnasiet som möjligt, men konstaterar också att det kan finnas nackdelar. Informant B uttrycker att en nackdel med att lämna över information om eleven är att det kan bidra till att snarare befästa gamla uppfattningar om eleven:

Egentligen borde överlämningen...jag tror det är lätt att man får förutfattade meningar om elever. Optimalt att det är någon som har det lite tufft. Och så ställer de frågan, jag vet ju att det inte kan bli så, egentligen hade det bästa varit att vi inte gör någonting förrän gymnasiet märker då. Det tror jag. Det är ju rätt många som inte klarar betygen för att de har en roll och spela. Det tycker jag inte gymnasiet behöver få veta.

Informant B uttrycker vidare att det är för många elever som det sker överlämningar kring och jämför med skolans överlämningar från årskurs sex:

Det är samma när vi får våra överlämningar hit. Jag kan säga att 50 procent av de elever vi slagit på stora trumman om blir det ingenting med. Och 50 procent, nej inte 50 procent, men 50 procent av de som jag jobbar med sen har man inte hört ett ord om. Så att dom där överlämningarna, värdet av dom är ju...inte så stort. Om man säger så.

Vidare ställer sig informant B tveksam till att lämna över extra anpassningar till gymnasieskolan, eftersom dessa är lokalt utformade och inte passar på gymnasieskolan. Även informant C uttrycker efter viss eftertanke att en nackdel med att lämna över information om eleven skulle kunna vara att gymnasiet får för låga förväntningar på eleven och därmed skapar en dålig start för eleven. Samma informant menar även att föräldrars erfarenheter av sin ungdoms skolgång kan tendera att bli stigmatiserande, med ett fokus på det som varit svårt och inte fungerat.

Lagändringen i skollagen (2010:800) som medför att skolor inte behöver fråga efter föräldrarnas godkännande för att lämna ut relevant information mellan skolenheter, upplevs av majoriteten informanter inte ha så stor betydelse. Samtliga informanter förklarar att relationen med föräldrar överlag är god och att de genom att kommunicera med föräldrarna fortsättningsvis behåller den goda relationen, därför fortsatte man fråga efter föräldrars godkännande. Informant A uttrycker dock att ändringen i lagen kan komma eleven till gagn, att den har barnets bästa i fokus, om det skulle uppstå meningsskiljaktigheter mellan skola och elever.

7.1.4 Sammanfattande resultat grundskola

Samtliga informanter beskriver att arbetet med överlämningar för elever i årskurs nio startar under höstterminen och att det finns tydliga riktlinjer och handlingsplaner för hur dessa ska gå till. Överlämningarna sker i olika steg, både med hjälp av digitala system och fysiska möten.

Majoriteten av informanterna uttrycker att överlämningar är en viktig del i elevens fortsatta skolframgångar, för att gymnasieskolan ska kunna ta emot eleverna och förbereda undervisningen på bästa sätt. En farhåga som uttrycks är att relevant information inte ska nå fram till undervisande lärare på gymnasieskolan, eftersom informationen ska förmedlas i flera steg.

Några av informanterna beskriver att det skulle behövas mer tid till överlämningarna. Informanten i den lilla kommunen beskriver att det tar mycket tid att se till att lärarna fyller i blanketten med information om eleven och att det ofta slutar med hen kompletterar blanketten själv. Ett fysiskt möte med mottagande gymnasieskolan lyfts som en möjlighet för att göra överlämningarna bättre. Ett hinder i överlämningsprocessen är att eleverna slutligen hamnar på så många olika gymnasieskolor och att det medför svårigheter med informationsöverföringen.

7.1.5 Resultatanalys grundskola

Skollagen (2010:800) styr arbetet med överlämningar på en makronivå (Nilholm, 2016, Jacobsson & Nilsson, 2019). Samtliga informanter uppger att förvaltningen utifrån styrdokumentens skrivningar utarbetat rutiner för att hantera överlämningen från årskurs nio till gymnasieskolan. Förvaltningens arbete kan också ses vara på makronivån, utifrån Bronfenbrenners systemteoretiska begrepp (1979). Processen kring överlämningar sker i flera steg och startar redan under höstterminen, då studie- och yrkesvägledaren tar ett stort ansvar för att samtala med eleverna i årskurs nio. Dessa samtal kan sägas vara på mikronivå eftersom de sker i systemet närmast eleven.

Under den gemensamma konferensen som sker under vårterminen förmedlas information till de överlämningsansvariga. Konferensen har en funktion som länk mellan skolenheterna (mesonivå). Informationen och utbytet förs genom överlämningsansvarig specialpedagog sedan tillbaka till respektive skola. Senare under vårterminen kommer koordinators ut till ett skolmöte till respektive skola för ett fysiskt skolmöte då elever som söker till IM-programmen lämnas över. Koordinators får genom skolmötena (exonivå) med mentorer, elevhälsa samt studie- och yrkesvägledare med sig information som är viktig för elevens fortsatta skolgång i gymnasieskolan och är den som förmedlar informationen (mesonivå) vidare till aktuell gymnasieskola.

Överlämningen passerar alltså genom flera olika systemteoretiska nivåer, från elevens exosystem genom koordinators (mesonivå), till elevens nya mikrosystem på gymnasieskolan. Informanternas utsagor tyder på att mesonivån som ska underlätta kommunikationen mellan olika system ibland upplevs som ett hinder i processen med överlämningar. Detta eftersom information kan tolkas felaktigt eller försvinna på vägen.

Processen kring överlämningar skiljer sig åt för skolorna i den stora respektive i den lilla kommunen. Överlämningar som sker i den större kommunen passerar fler system innan den kommer till rätt gymnasieskola. Detta tycks enligt intervjuerna innebära viss risk för att information kan försvinna eller missförstås på vägen till rätt system. Skolornas överlämningar i den lilla kommunen sker direkt från elevhälsan i elevens grundskola till elevhälsan i gymnasieskolan. En annan väsentlig skillnad är att skolorna i den lilla kommunen lämnar över samtliga elever i behov av extra anpassningar eller särskilt stöd, medan arbetet i den större kommunen endast inriktar sig på elever som inte har behörighet till de nationella programmen, det vill säga de elever som söker till IM-program. Detta beror troligen på att det

är färre system som ska samverka runt eleven i den mindre kommunen vilket underlättar för kommunikationen mellan olika skolformer.

Informanternas utsagor tyder på att deras arbetsuppgifter styrs av både riktlinjer och handlingsplaner i staden, som finns på en makronivå, men också av förutsättningarna och elevernas behov på den egna arbetsplatsen. Arbetet med att samla information om eleven beskrivs som krävande och blanketter som ska fyllas i behöver ofta kompletteras. Resultatet tyder på att även tidsaspekten (chronos) kan ha stor betydelse i arbetet kring dokumentationen eftersom eleverna också är i en utvecklingsfas och behoven kan förändras med tiden. I de flesta fall sker överlämningar utan elevens medverkan kring innehållet, vilket enligt studien tyder på att elevens egen röst inte får så stort utrymme på mikronivån.

7.2 Överlämningar till gymnasieskolan

7.2.1 Organisation av överlämningar

I resultatet framkommer att det är väldigt få överlämningar som automatiskt överförs från tidigare grundskola för elever som kommit in på ett nationellt program. Det gäller även i de fall där eleverna tidigare haft ett omfattande behov av extra anpassningar eller särskilt stöd under grundskolan för att klara sina studier. Informanterna beskriver att när behov upptäcks kontaktar de tidigare grundskola för att få en överlämning. Kontakten tas om vårdnadshavare eller elev påtalat behov i samband med skolstarten eller när skolproblematik upptäckts under terminen, något som beskrivs av informant G:

Så fort vi får information eller indikation på något så tar vi kontakt med den gamla skolan. Jag ber alltid om vårdnadshavarens tillstånd först. Det tar jättemycket av mitt jobb //...// att samla in information. I början handlar det [gymnasiet] ju mycket om det sociala och att lära känna varandra. Det kanske dröjer ett tag innan större inlämningsuppgifter skall in, först då kanske man upptäcker att det finns behov av stöd.

Resultaten visar att det är specialpedagogerna som har uppgiften att eftersöka någon på tidigare skola som har kunskap om eleven, det kan till exempel handla om elevens tidigare mentor, specialpedagog, undervisande lärare och i några fall även rektor. Flera informanter vittnar om att det är ett tidsödande arbete, det är ofta svårt att få tag i rätt person på grund av att personal slutat eller bytt jobb. Kontakten tas oftast via telefon. När informanterna fått kontakt med tidigare skola uppger de att överlämningarna de får via denna personliga kommunikation är värdefull och tillför mycket.

De överlämningar som når gymnasieskolorna inför skolstarten kommer enligt informanterna huvudsakligen från vårdnadshavaren och eleven själv. På samtliga skolor i studien genomförs samtal/intervjuer med de nya eleverna i början av terminen. Ofta är det mentor/studiecoach som genomför de samtalen och blir informationsbärare till specialpedagog och elevhälsa om behov som framkommer. Informanterna beskriver att genom dessa samtal fångas mycket upp och de ger möjlighet att få elevens perspektiv på eventuellt behov av stöd. Flera informanter ger som exempel elever med läs- och skrivproblematik som ofta själva påtalar sina behov och vilka hjälpmedel de behöver. Den elevgruppen är enligt informanterna ofta medvetna om vad de behöver och är måna om att få tillgång till hjälpmedel direkt när de påbörjar sina gymnasiestudier.

I samband med terminsstart får vårdnadshavare blanketter från skolan där de skall fylla i olika typer av information, bland annat om eleven tidigare haft någon typ av stöd. Studien visar att blanketten förmedlas på olika sätt till vårdnadshavarna, i vissa fall får eleverna med sig blanketterna hem i samband med skolstart, ett par skolor har övergått till en digital blankett som översänds till vårdnadshavarna inför skolstarten. Enligt informanterna har digitala blanketterna inte givit någon bra svarsfrekvens jämfört med de tidigare analoga, detta har ännu inte har utvärderats av skolorna i studien.

Flera informanter lyfter att vårdnadshavare till elever med uttalade diagnoser på eget initiativ ofta hör av sig i ett tidigt skede till mottagande skola, ibland redan under våren/sommaren inför terminsstart. Informant G beskriver att kommunikationen då ofta också sker genom fysiska möten:

Finns det behov av att träffas med föräldrar så bokar vi det. Får vi information i ett tidigt skede redan innan sommarlovet, så bokar vi möte då. Eleven behöver ibland förberedas, om det finns en autismproblematik till exempel och då går vi igenom schema och allt det praktiska kring skolstarten.

Resultaten visar dock att en tidig kontakt mellan vårdnadshavarna och skola kan vara svår att organisera. Informant E berättar att på det gymnasiet sker stor omflyttning bland eleverna inför terminsstarten och att det är först vid skolstarten det står klart vilka elever som antagits. Vårdnadshavarna får därför blanketterna där de kan fylla i behov av extra anpassningar och särskilt stöd först i samband med terminsstart.

Flera informanter uttrycker att det är önskvärt att få information kring anpassningar av elevens lärmiljö ur ett pedagogiskt perspektiv från tidigare skola. Informant F uttrycker att det är en fördel att få olika perspektiv på elevens behov, där eleven själv, vårdnadshavare och tidigare skola tillsammans kan ge en bredare bild av vilket stöd som behövs.

Det vore bra om vi också fick mer information från grundskolorna innan skolstart. Det behövs information både från tidigare skola och föräldrar, det går hand i hand, tycker jag. //...// ibland ger det lite olika bild av vilket stöd som behövs.

Ett par informanter ger exempel på vårdnadshavare som tror att eleven behöver massor av stöd och kontaktar elevhälsan kring detta i ett tidigt skede och är väldigt oroade hur studierna skall fungera på gymnasiet. Det har sedan visat sig att eleven fungerar väl i skolmiljön utan några extra anpassningar. Exempel på det motsatta har också lyfts fram, där vårdnadshavare har förnekat att eleven har några behov av extra anpassningar eller särskilt stöd, men där skolan under terminens gång upptäckt stora stödbehov.

Hur organisationen ser ut kring att ta emot överlämningar ser något olika ut på gymnasieskolorna i studien, men i samtliga fall har specialpedagogen en central roll för att samla inkommande information och föra informationen vidare till mentor och i vissa fall även till undervisande lärare. Specialpedagogen blir en informationsbärande länk som verkar mellan olika system i skolorganisationen. Hur informationen från överlämningarna når undervisande lärare och därmed kan få en påverkan på elevens lärmiljö ser olika ut på de olika skolorna. Specialpedagog H går via mentorn och på möten med EHT:

Jag brukar ta upp den information jag fått fram med mentorn och så får mentorn sprida det vidare till de olika lärarna. Jag tar också upp information kring elever i elevhälsoteamet och i möten med rektorn, det är ju viktigt att rektor vet vilka behov eleverna har som vi har på programmet.

Informant E lyfter anpassningarna på regelbundna klasskonferenser, men även personligen till mentor och de undervisande lärare. Informant F uttrycker att hen inte har tid att informera mentorer och undervisande lärare personligen utan använder krypterade mail:

I den bästa av världar skulle vi ta det på ett programlag. Men det hinns inte med. Jag kan inte vänta en vecka med att få ut information och det är ju flera programlag som jag skulle vara med på i så fall. Så jag kör det via mail, krypterade mail. Konfidentiella, till de som är berörda. De som undervisar eleven.

Denna informant uttrycker också en viss osäkerhet om krypterade mail är tillåtet enligt GDPR (The General Data Protection Regulation - Dataskyddsförordningen), men uttrycker att mail används för att det är det kommunikationssätt som i nuläget upplevs mest funktionellt på den skolan. Tre av informanterna lyfter att GDPR har gjort det mer komplicerat att nå ut med överlämningarna till lärarna på ett sätt som är smidigt, både för specialpedagog och undervisande lärare. På två av skolorna har de fått klartecken av kommunjuristerna att använda digitala klassmappar för att samla information om vilka behov som finns i klasserna. Informant G:

För det första så samlar jag alltid ihop extra anpassningar och särskilt stöd. Vi har ett digitalt system där sammanställer jag extra anpassningar och så försöker jag hjälpa till att uppdatera det, i en klassmapp. Det är ju det här med GDPR, men vi kollade med kommunjuristen att det är ok. Den digitala klassmappen är ju för att läraren skall kunna gå in och ha allting samlat och inte spritt på en massa olika lappar. Lärarna kan se det på individnivå, men de kan inte skriva ut så att namnen syns.

Att förutsättningarna att nå ut med information till de undervisande lärarna varierar för informanterna på de deltagande skolorna verkar till exempel handla om skillnader i skolorganisation, tid, antal elever som berörs och även tillgång till de lärare som berörs. Varje skola har varit tvungen att hitta individuella lösningar för att få den interna kommunikationen att fungera utifrån skolans lokala förutsättningar och även med hänsyn till reglerna för GDPR.

7.2.2 Möjligheter och hinder

Studien visar att när elever som varit i behov av extra anpassningar och särskilt stöd skall påbörja sin gymnasieutbildning på nationellt program sker inte någon kommunikation mellan skolformerna automatiskt. Ingen av gymnasieskolorna i studien har i dagsläget inte några rutiner för att informera avlämnande skolor att eleven börjat på den skolan. Relevant information om elever i behov av extra anpassningar och särskilt stöd överlämnas heller inte från den avlämnande skolan. Informanterna beskriver att det endast är i undantagsfall de automatiskt får någon överlämning och då är det någon speciellt engagerad specialpedagog som på eget initiativ har kontaktat mottagande skola. Informant G beskriver sin syn varför överlämningar inte görs från grundskolan till gymnasieskolan för elever i behov av extra anpassningar och särskilt stöd:

Egentligen är det nog så att eftersom avlämnande skolan inte vet var eleven hamnar och vi på mottagande skola inte vet att eleven haft stöd tidigare, då ligger ju bollen hos föräldrarna att vi får den informationen. Vi kontaktar ju inte tidigare skola om vi inte vet att eleven haft stöd.

Flera informanter uttrycker att de ser förbättringsområden inom den egna skolenheten för att utveckla arbetet med överlämningar, men att det inte är något prioriterat område i nuläget. Flera informanter påtalar också bristen av tid för att i förebyggande syfte hinna kontakta tidigare skolor och efterfråga information.

Informanterna beskriver att det är ett hinder att skolorna använder olika digitala system för att spara åtgärdsprogram, pedagogiska kartläggningar etc. Mottagande skola behöver efterfråga tillstånd från avlämnande skola och få godkännande av vårdnadshavare för att komma åt information om eleven där. I den mindre kommunen fanns ingen spärr mellan grundskola och gymnasieskolas digitala system, men där utgjordes hindren av att grundskolan inte använde systemet i någon större utsträckning och att för övriga elever från närliggande kommuner används inte samma system. Restriktioner i informationsöverföring på grund av GDPR upplevs också av flera informanter som krångliga och svåra att leva upp till.

Informanterna på gymnasieskolorna beskriver som ett stort hinder att innehållet i den information de får om eleverna upplevs bristfällig. Både innehållet i den information de får från vårdnadshavarna och från tidigare skola är väldigt kortfattade och består ofta av några få ord till exempel "eleven behöver mattestöd" eller "eleven har arbetat i liten grupp".

Informanterna ser ett behov av fylligare information i de överlämningar de får och med ett större pedagogiskt fokus från tidigare skola, skriftligt eller muntligt. Flera av informanterna lyfter att de upplever en direkt kontakt med tidigare skola, via telefonsamtal eller i möten, underlättar för att få överlämningar med relevant information. För en del av eleverna där informant H arbetar kommer överlämningar automatiskt, det gäller de elever som inte är behöriga att söka till nationellt program. Men informant H är kritisk till överlämningarnas innehåll:

De överlämningar vi får in, kan inte jämföras med den information jag får in när jag pratar med någon från den tidigare skolan och får möjlighet att ställa fördjupande frågor. Det ger mycket mer. Av de cirka 60 överlämningar jag får in varje år så bedömer jag att det är 5-10 som har ett innehåll som är användbart.

Ett hinder som framkommer från ett par av informanterna är den spärr som finns mellan grundskolans digitala system och gymnasiet digitala system i den större kommunen. För att komma åt informationen där behöver gymnasieskolorna begära från grundskolan att den öppnas, även vårdnadshavares tillstånd krävs då. På gymnasieskolan som ligger i en mindre kommun använder grundskola och gymnasieskola samma digitala system och där finns ingen spärr mellan skolformerna. Därigenom får gymnasieskolan möjlighet att komma åt pedagogiska kartläggningar, åtgärdsprogram och liknande som rör elever från den egna kommunen. Här finns ändå ett hinder i och med att det digitala systemet inte används i någon större utsträckning av grundskolorna i kommunen.

Samtliga informanter från gymnasieskolan är eniga om att hanteringen av överlämningar behöver utvecklas. Två av informanterna (E och F) tror att en större tydlighet där samma överlämningsregler och samma digitala system som används av alla skolor skulle underlätta. De uttrycker också att det skulle underlätta om det blev möjligt att öppna de digitala systemen mellan grundskola och gymnasieskola, så att den överlämningsansvariga på den mottagande skolan kan komma åt informationen där utan att behöva begära tillstånd för det. De två andra informanterna (G och H) menar å sin sida att det inte skulle fungera med något bindande gemensamt överlämningsystem för samtliga skolor eftersom alla skolor och kommuner har väldigt olika förutsättningar. Informant H bedömer att dagens regelverk är tillräckligt och att överlämningarna skulle kunna fungera om de bara organiserades bättre:

Egentligen tror jag att det skulle kunna fungera om bara överlämningarna planeras in och organiseras bättre. Alla vet ju att det skall göras under våren och de elever man skall göra en överlämning om, känner man ju till sedan tidigare. Det behovet uppkommer ju ytterst sällan på våren i årskurs 9.

Här lyfter informanten brister i organisationen kring överlämningarna. Hen menar att det är alldeles för sent att ställa samman alla överlämningar på våren i årskurs 9, det leder till en

onödig tidspress. Enligt informanten är det ett arbete som borde pågå under en längre tidsperiod under högstadiet. Informant H berättar att det från centralt håll i den större kommunen nu har påbörjats en översyn av hanteringen av överlämningar för att få till en bättre samordning mellan skolorna.

7.2.3 Överlämningens betydelse för eleven

Informanterna tar upp flera exempel på elever som vill få en nystart till gymnasieskolan. Många elever och vårdnadshavare hoppas att det skall bli annorlunda på en ny skola och i en ny miljö. Till gymnasieskolan har eleven ofta valt ett program efter sitt intresse och hoppas att studierna då skall fungera bättre och att extra anpassningar och särskilt stöd inte skall behövas. Tidsaspekten kan spela roll, eleven har hunnit utvecklas och kanske utarbetat egna strategier för att klara sitt skolarbete, den tidigare pedagogiska bedömningen kan då vara irrelevant när det är dags att börja på gymnasiet. Informant F beskriver flera elever som inte vill känna sig annorlunda eller ”dömas” i förväg, de vill få en ny chans:

Om en elev haft en trasslig skolgång innan behöver det ju inte betyda att det blir samma sak på gymnasiet. Överlämningen kanske ger en bild så att vi tänker ”oj,oj,oj_vad är det här”, det skulle ju kunna bli dåligt för eleven istället för att hjälpa.

Samtliga informanter ser det som viktigt att få överlämningarna i tid till terminsstart för att kunna möta upp eleven med förebyggande och främjande åtgärder direkt, istället för att åtgärderna, som ofta nu är fallet, ofta långt in på terminen. Informant F lyfter att det är speciellt viktigt att få information om de elever som har diagnoser och/eller särskilt stöd:

Lite mer överlämningar hade varit önskvärt. Ja, jag tycker det. Det hjälper att man visar att man har sett elevens behov, det gör att eleven blir trygg och lugnad och kan fokusera på skolan. Det [överlämningar] är väldigt bra för elever som har haft särskilt stöd och som har diagnoser. Då kan lärarna förbereda sig inför elevens svårigheter så att det blir bra i klassrummet.

Informanterna beskriver att i de fall då skolan direkt kan möta upp och anpassa lärmiljön så att det känns tryggt för eleven ger detta positiva effekter på elevens trivsel i skolan och studierna. Informanterna i studien lyfter flera exempel när det har dröjt in på hösten eller till och med följande läsår innan man fått kunskap om elevens behov, vilket varit negativt för elevens skolgång och kan vara en bidragande orsak till skolmisslyckande. I studien ser vi de olika skolformerna som två olika mikrosystem.

Informanterna beskriver flera exempel där de tror att om de hade fått tidigare överlämningar hade det kunnat underlätta för eleven i sina studier och därigenom kunnat bidra till att undvika skolmisslyckanden och i något fall även i förtid avbrutna studier.

7.2.4 Sammanfattande resultat gymnasieskola

I studien beskrivs att väldigt få överlämningar från grundskolan har nått mottagande gymnasieskolor vad det gäller elever i behov av extra anpassningar och särskilt stöd. Studiens resultat tyder på att inför gymnasiestarten på nationella program kommer överlämningar om elevens behov huvudsakligen från vårdnadshavarna och eleverna själva. Samtliga informanter uttryckte att överlämningar från tidigare skola är önskvärt och att de oftast underlättar för elevens kommande skolgång. Det framkom även synpunkter att det i vissa fall kan vara bättre för elever att få en nystart på gymnasiet, utan någon tidigare historik.

Studien visar att olika typer av skolproblematik ofta uppdagas först en bit in i terminen på den nya skolan. Informanterna i studien ägnar mycket tid åt att få tag i överlämningar från tidigare grundskola och att förmedla relevant information vidare som kan gagna elevens lärmiljö. De flesta skriftliga överlämningar som når gymnasieskolorna, anses av samtliga informanter innehålla alltför kortfattad information. De efterfrågar mer utförlig information antingen skriftligt, via telefon eller personliga möten. I studien beskrivs att skolor använder olika digitala system som inte alla har tillgång till, vilket försvårar överlämningar och informationsöverföring i de fall skolorna har olika system. Ingen av de deltagande skolorna hade någon organisation för att informera avlämnande skolor att eleven påbörjat sina studier där. I studien framkom att det från centralt håll i en av kommunerna nu har påbörjats ett utvecklingsarbete kring överlämningar.

7.2.5 Resultatanalys gymnasieskola

På en övergripande nivå tyder resultatet på att den nya skrivningen i Skollagen (2010:800 kap.3 12j§) ännu inte har implementerats i studiens deltagande gymnasieskolor. Resultatet pekar också på brister i mesonivån mellan de olika skolorganisationerna i hanteringen av överlämningar. Elevens tidigare grundskola (mikrosystem) har i de flesta fall inte haft någon fungerande samverkan på en mesonivå med den nya gymnasieskolan (mikrosystem). I en av kommunerna har det påbörjats ett centralt arbete på exonivå för att utveckla hanteringen av överlämningar, vilket på sikt skulle kunna leda till en förbättrad samordning mellan skolorna. Det saknas en organisation för överlämningar mellan skolorganisationerna vad det gäller de elever som är behöriga att söka nationellt program på gymnasiet och som tidigare haft stöd under grundskolan. Däremot visar resultatet att det finns en inarbetad organisation för att överlämna de elever som inte är behöriga att söka nationellt program.

Enligt resultatet finns en mesonivå mellan elevens hem och gymnasieskolan som fungerar. Det är elevens vårdnadshavare och eleven själv som överlämnar merparten av den information som når gymnasieskolorna inför skolstart. Eleverna intervjuas i samband med skolstarten av mentor eller någon annan person som ingår i elevens nya mikrosystem. I många fall kontaktar även vårdnadshavarna skolan för att förmedla information. Gymnasieskolorna har också som rutin att begära in underlag från vårdnadshavare.

När kommunikationen mellan skolformerna inte fungerar kan det få en negativ påverkan för elevens kommande skolgång. Tidsaspekten, som Bronfenbrenner (1979) benämner *chronos* påverkar överlämningarnas betydelse för eleven. Informanterna påtalar vikten av tidiga överlämningar för att kunna möta elevens behov inför skolstarten. Resultatet visar dock att skolproblematik i många fall uppdagas i ett senare skede under terminens gång. Detta försvårar genomförandet av ett förebyggande arbete i elevens lärmiljö i klassrummet (mikrosystemet). Resultatet tyder även på att innehållet i överlämningarna behöver utvecklas. Innehållet påverkar hur effektiv kommunikationen blir på mesonivån och vilken nytta den ger för elevens mikrosystem. I resultatet går att utläsa att informanterna ser stora brister i överlämningarna och efterfrågar ett större pedagogiskt perspektiv i dessa. De önskar också mer utförlig information skriftligt, via telefon eller personliga möten.

För att överlämningarna skall få någon betydelse är även en fungerande intern kommunikation grundläggande för att få en effekt på elevens lärmiljö. Det handlar om kommunikationsutbyte på en mesonivå mellan system inom skolorganisationen, exempelvis mellan elevhälsan och de lärare som ingår i elevens mikrosystem. Denna interna kommunikation som sker inom gymnasieskolorna tycks fungera relativt väl, även om resultatet visar att den sker på olika sätt. Studiens deltagande skolor har i det fallet använt sig

av individuella lösningar anpassade för de lokala förhållandena exempelvis digitala klassmappar, krypterade mail och muntlig information till arbetslagen.

8 Diskussion

8.1 Resultatdiskussion

Syftet med den här studien är att undersöka specialpedagogers perspektiv på överlämningar mellan grundskola och gymnasieskola för elever i behov av extra anpassningar och särskilt stöd. Genom studien söker vi svar på hur överlämningar genomförs samt hur genomförandet kan tolkas i relation till skollagens skärpta skrivningar (2010:800 kap. 3 12j§). Då specialpedagoger har visat sig ha en central roll i hanteringen av överlämningar försöker vi utifrån deras perspektiv belysa hur arbetet kan se ut idag, samt synliggöra de möjligheter och hinder som de identifierar i nuvarande arbetsordning.

Alla elever skall ha rätt till en likvärdig utbildning oavsett förutsättningar och överlämningar är en viktig del i detta, enligt Jarl et al. (2017). Studiens resultat visar att det finns en inarbetad organisation kring elever i årskurs nio som söker till gymnasieskolans IM-program. Däremot visar studiens resultat att det ofta saknas en organisation kring överlämningar mellan grundskolan och gymnasieskolans nationella program för elever som i grundskolan varit i behov av extra anpassningar och särskilt stöd. Här kan vi se ett utvecklingsbehov. Enligt resultatet har ett utvecklingsarbete i hanteringen av överlämningar nu påbörjats från centralt håll i en av kommunerna. Ett sådant övergripande utvecklingsarbete på exonivå kan underlätta för de enskilda skolornas hantering av överlämningar och vara ett led i att åstadkomma en högre grad av samverkan mellan olika skolorganisationer. Detta skulle i sin tur kunna möjliggöra en anpassning av elevens lärmiljö redan inför gymnasiestarten.

Öquist (2018) beskriver att det inom olika system alltid förekommer hierarkier mellan de olika nivåerna. På de överordnande nivåerna (makronivå) fattas beslut som påverkar nivåerna under. När en förändring inom systemet ska åstadkommas är informationsutbyte mellan nivåerna grundläggande. I detta fall kopplar vi förändringen till skollagens skrivning om hanteringen av överlämningar. Information om lagändringen finns tillgänglig bland annat hos Skolverket (2020a). Trots den förstärkta lagtexten och tydlig information om vad som gäller, pekar denna studie på att det inte skett någon större förändring i hanteringen av överlämningar på de deltagande skolorna. Ett bidragande skäl till varför lagen inte implementerats på de deltagande skolorna fullt ut, skulle kunna vara att det inte tillsattes några resurser i samband med lagförändringen. Detta var också något som flera av remmissinstanserna påpekade i sitt betänkande (SOU 2016:77). Flera informanter lyfter behov av mer tid eller utökade resurser för att hinna hantera överlämningar så som lagen föreskriver. Detta överensstämmer väl med Törnséns (2012) forskning som visar att bristen på tid har en negativ påverkan på elevhälsans möjligheter att arbeta förebyggande. I betänkandet (SOU 2016:77) inför lagförslaget föreslogs att administrativ personal skulle hantera vissa delar av informationsutbytet mellan skolorna, något som vi inte ser har genomförts på skolorna i vår studie. Vi kan se att en organisation för detta skulle behöva utvecklas. Utifrån systemteorins chronosperspektiv kan det också tänkas att det inte har hunnit gå tillräckligt lång tid för att implementera den nya lagens skrivning in i skolorganisationerna.

Forskningen har sedan länge påtalat betydelsen av en fungerande samverkan mellan skolformer vid övergångar. Utmaningarna med överlämningar som framgår i vår studie återkommer även i internationell forskning. Hanewalds studie (2013) från Nya Zeeland visar att en tidig samverkan mellan grundskola och gymnasieskola är viktig. Han menar att en smidig övergång kan grundläggas genom en strukturerad planering mellan skolorna i samverkan mellan vårdnadshavare och elev. När de olika systemen som rör elevens skolgång; hemmet, avlämnande skola och mottagande skola, kommunicerar och organiserar tillsammans medför det ofta en fungerande övergång till gymnasieskolan. Även Dorman (2012) förespråkar en formaliserad samverkan mellan högstadieskola och gymnasieskolan under sista terminen i högstadiet. Förutsättningarna ser delvis annorlunda ut i USA. Redan under elevens högstadietid är det klart vilket highschool eleven kommer fortsätta till. Det medför att det är lättare att planlägga för elevens mottagande i ett tidigare skede än vad som är möjligt i Sverige, där det enligt denna studie ofta inte är klart var eleven skall gå förrän i början av sommaren eller vid terminsstart. Vår studie visar dock att i den mindre kommunens skolor är en tidig samverkan möjlig, eftersom de samverkande aktörerna i många fall är kända redan under elevens tid i grundskolan. Orsaken till det är att eleverna i stor utsträckning söker till den närmaste gymnasieskolan. För att underlätta för en tidig överlämning även i större kommuner behöver avlämnande skola få information om vilken gymnasieskola eleven kommer att gå så fort det blivit klart. Studien visar att det inte finns någon organisation för detta på någon av de deltagande gymnasieskolorna och att det inte tycks finnas några tydliga riktlinjer för hur det skall göras i nuläget.

Informanterna på gymnasieskolan uttrycker att en del av elevhälsans främjande och förebyggande arbete är att anpassa lärmiljön för eleverna innan de kommit dit. Några av informanterna på gymnasieskolan beskriver att det i nuläget går åt mycket tid i början av terminen för att få fram information om de nya eleverna. Vi ser att detta innebär att elevhälsans främjande och förebyggande arbete försvåras eftersom skolproblematik då riskerar att upptäckas först en tid in på höstterminen, eller i vissa fall ännu senare. Risken är då stor att fokus i elevhälsans arbete istället hamnar i ett åtgärdande arbetssätt. Att det finns behov av ett förbättringsarbete för att utveckla elevhälsans förebyggande arbete är också något som Guvå (2009), Jarl et al. (2017) samt Hylander (2018) betonar i sina studier.

Informanter från både grundskola och gymnasieskola lyfter vikten av verbal information antingen via telefonsamtal eller fysiska möten om det är möjligt. De berättar också att de värdesätter den personliga kontakten och ger uttryck för att de därigenom kan få viktig och relevant information för elevens fortsatta skolgång. Ibland bidrar den personliga kontakten till att specialpedagogerna har ett informellt utbyte på mesonivå, även om det saknas ett formellt krav för detta. Att utveckla organisationen för en kommunikation mellan skolorna är något som informanterna i studien efterfrågar. En av informanterna på högstadiet uttrycker att det borde vara möjligt att hitta tid för att träffas till exempel inför skolstarten innan eleverna kommer. Utifrån studien kan vi se att det finns ett behov av att underlätta för kontaktutbyte mellan de olika skolformerna.

En lång väntan på stödinsatser kan leda till negativa konsekvenser för den enskilda eleven. Både Möllås (2009) och Myklebusts (2002) studier visar att det kan leda till sjunkande studieresultat, ökad frånvaro och tidiga avhopp. Vår studie visar att i stort sett samtliga informanter uppger att det är positivt om tidiga överlämningar är gjorda inför elevens skolstart. Gymnasieskolan hinner då förbereda och anpassa elevens lärmiljö inför skolstarten och övergången kan ske "sömlöst", som också beskrivs av Dorman (2012).

Samtidigt framkommer i studien att det är viktigt att bedöma behovet av en överlämning och vilket innehåll som förmedlas. Informanterna beskriver flera exempel på elever som vill börja om på nytt och skapa sig nya roller. Informant C i grundskolan och F på gymnasieskolan uttrycker båda att vårdnadshavare av välmening vill lyfta fram tidigare svårigheter, men att detta inte alltid behöver vara positivt, då det kan stigmatisera eleven istället för att hjälpa. Möllås (2009) pekar i sin studie på vikten av ett relevant innehåll i överlämningarna och att negativa omdömen om elever riskerar att leva kvar hela under studietiden. Hjørne och Säljö (2013) uttrycker på liknande vis att skolan bidrar till att forma elevens identitet, genom sättet man pratar om eleven. Asp-Onsjö (2012) menar att det finns en moralisk aspekt i dokumentationen kring eleven eftersom denna alltid är präglad av någons föreställningar. En av informanterna tonar ner betydelsen av överlämningar och uttrycker att de extra anpassningar som lärarna arbetar med på grundskolan kanske inte är applicerbara på gymnasieskolan. Eleven har ofta också hunnit utvecklas och mogna inför gymnasiestarten, vilket gör att anpassningarna inte längre är relevanta i den nya organisationen. Andersson, Jacobs, Schramm och Splittgerber (2000) konstaterar att eleven är i en utvecklingsfas då övergången till gymnasieskolan sker eftersom puberteten ofta inträffar kring samma tid. Denna tanke överensstämmer med Bronfenbrenners (2005) chronosperspektiv att individens utveckling också har en påverkan på systemen. Vår reflektion är att tidsaspekten är en faktor som påverkar överlämnings relevans. I samband med varje överlämning är det viktigt att noggrant bedöma de aktuella behoven hos varje enskild individ, så att de leder till en positiv utveckling framåt för eleven och inte får en motsatt effekt.

Överlämningar har skrivits fram i skollagen (2010:800) och enligt resultatet i vår studie finns det en organisation kring detta för många elever, men inte för alla. Skolverket beskriver övergången mellan grundskolan och gymnasieskolan som den mest komplexa och studien lyfter flera exempel på det. Dokumentation behövs för att kunna föra informationen vidare, denna i sin tur måste vara relevant för att fylla en funktion. Informationen måste passera olika system, för att så småningom landa i elevens nya mikrosystem. Samtidigt utvecklas eleven och utifrån det kan behoven förändras. I arbetet med studien har vi sett att det finns stora utmaningar för att få till en fungerande kommunikation mellan skolorganisationerna. Resultatet i vår studie visar att det finns en stor vilja hos informanterna att underlätta för elevens övergång till gymnasieskolan, men vår reflektion är att mesonivån mellan skolorna behöver utvecklas och organiseras på ett mer effektivt sätt för att lyckas med detta.

8.2 Metoddiskussion

Eftersom specialpedagoger ofta har en central roll kring överlämningar både på grundskola och gymnasieskola bedömer vi valet av dem som informanter som relevant. De tar emot överlämningar och har ofta uppdraget att förmedla information vidare exempelvis till andra skolor, mentor och undervisande lärare. Att informanter valts från både grundskola och gymnasium bedömde vi skulle ge en bättre helhetsbild kring överlämningar från grundskola till gymnasieskola, jämfört med om vi enbart valt en av dem. Att undersöka båda skolorganisationerna parallellt var heller inte något som vi sett i tidigare studier och som vi tyckte gav en förståelse för hela processen. Å andra sidan hade underlaget från respektive skolorganisation blivit större om vi valt att endast fokusera på en av dessa. Ser man till varje organisation kan ett underlag bestående av fyra informanter uppfattas som väl begränsat. Att intervjua sex-åtta informanter inom varje organisation skulle givit oss ett större underlag att utgå ifrån, men bedömdes ge alltför stort stoff att hantera under den tidsperiod som fanns till förfogande för studien. Vid val av skolor utgick vi ifrån att få så stor bredd som möjligt. Vi

kunde istället valt att studera mer homogena skolor för att lättare kunna jämföra resultatet. En möjlighet hade också varit att fokusera på vissa program inom gymnasieskolan och utifrån det välja informanter.

Syftet med studien var att undersöka hur specialpedagogers perspektiv på överlämningar kunde se ut. Valet av en kvalitativ intervjustudie för att få fram empiri, gjordes för att informanterna skulle få möjlighet utveckla sina svar och relativt fritt kunna berätta om hur överlämningar fungerar på de olika skolorna. Vi valde att ha semistrukturerade intervjuer för att ändå ha en ram att utgå ifrån, för att informanternas utsagor skulle beröra samma ämnen. Vi bedömde att det skulle underlätta vid sammanställning och tolkning för att lättare kunna hitta gemensamma teman att utgå ifrån. En standardiserad intervjustudie hade troligen kunnat ge oss en större bredd av svar, men däremot inte ge någon möjlighet att ställa fördjupande följdfrågor (Bryman, 2018). Detta har vi bedömt vara viktigt för att kunna svara upp mot studiens syfte och frågeställningar.

För att pröva intervjuguiden och dess frågor genomförde vi en första provintervju med en koordinator för överlämningar. Utifrån denna intervju upplevde vi att intervjuguidens frågor fungerade väl, men att vi som intervjuare framöver behövde hålla intervjun något mer stringent, dels för att tiden för intervjun skulle hållas, dels för att inte få alltför stor mängd empiri att förhålla oss till. En annan viktig lärdom var att vi som intervjuare behövde vara aktiva och ställa uppföljande kontrollfrågor för att säkerställa att vi förstått informanten korrekt. Efter den första provintervjun, som genomfördes tillsammans, har vi delat upp intervjuerna mellan oss och gjort fyra var. Förmodligen hade det varit en viss fördel om vi gemensamt hade intervjuat samtliga informanter, då hade vi kanske hittat nya infallsvinklar utifrån våra erfarenheter och förförståelse från en annan skolorganisation och möjligtvis kommit på andra spår, men det bedömdes inte vara logistiskt eller tidsmässigt möjligt. Transkriberingen tog mycket tid i anspråk och vi lyssnade igenom intervjuerna flera gånger, både våra egna och varandras för att försöka skapa en helhet. Vi har också tagit del av varandras transkriberingar för att få en så gemensam och bred utgångspunkt som möjligt, även om vi inte varit med under alla intervjuer. En reflektion är att intervjutekniken skulle kunnat finslipas mer. I efterhand kan vi se att fler följdfrågor kunde ställts i intervjuerna för att få ett större djup att utgå ifrån, men vi märkte också att vi som intervjuare ibland bröt in med följdfrågor väl snabbt. Sammantaget bedömer vi ändå att intervjuerna gav oss mycket och intressant empiri att utgå ifrån i studien.

8.3 Studiens kunskapsbidrag

Studien avser att bidra med kunskap kring överlämningar och hur relevant information överförs från elevens lärmiljö i grundskolan till elevens nya lärmiljö i gymnasieskolan. Studien synliggör överlämningsprocessen ur specialpedagogers perspektiv och belyser utvecklingsbehov som framkommit hos de deltagande skolorna i studien. Resultatet tyder bland annat på att det finns behov av en förbättrad samverkan mellan skolformerna i ett tidigt skede och att elev och vårdnadshavare bör inkluderas i processen för att skapa en smidig övergång till gymnasieskolan. Resultatet tyder även på att tidiga överlämningar från grundskolan i de allra flesta fall gagnar elevens fortsatta skolgång i gymnasieskolan genom att elevhälsan då får möjlighet arbeta främjande och förebyggande. Vår studie visar på brister i samverkan mellan skolorganisationerna när det gäller överlämningar för vissa elever i behov av extra anpassningar och särskilt stöd. Utifrån studien bedömer vi att ett utvecklingsområde är att ta fram överlämningsrutiner även för de elever som söker nationellt program på

gymnasiet och som har behov av stöd. Studien visar att det även finns ett utvecklingsbehov av innehållet i de överlämningar som sker. Vidare belyser studien att flera av skolorna inte har implementerat skollagens skrivning om överlämningar in i sina organisationer och studien lyfter tänkbara orsaker och konsekvenser av det.

Härmed hoppas vi att studien kan ge ett kunskapsbidrag till en ökad förståelse kring överlämningsprocessen och förhoppningsvis även kan ge idéer och tankar hur hanteringen av överlämningar kan utvecklas på fler skolor. Vår förhoppning är att också att studien kan bidra med kunskap för vidare forskning inom området.

8.4 Förslag till vidare forskning

När studien presenteras har det nästan gått två år sedan skollagens nya skrivning trädde i kraft i juli 2018, men lagen har ännu inte fått något större genomslag på de flesta av de undersökta skolorna. Därför skulle det vara intressant med en uppföljande studie om några år för att se om lagen har fått större genomslag då.

Denna studie visar att det i en av kommunerna finns en organisation för överlämningar av de elever som inte når behörighet att söka nationellt program. Eftersom denna studie inte har fokuserat på denna elevgrupp bedömer vi att det kunde vara intressant att följa överlämningarnas betydelse för eleverna på IM-programmen i gymnasieskolan.

Referenser

- Ackesjö, H. (2014). *Barns övergångar till och från förskoleklass: gränser, identiteter och (dis-)kontinuiteter*. Diss. (sammanfattning), Kalmar: Linnéuniversitetet.
- Ahlberg, A. (2015). *Specialpedagogik i teori och praktik - att bygga broar*. Stockholm: Liber.
- Anderson, L., Jacobs, J., Schramm, S., Splittgerber, F. (2000) Chapter 1 School transitions: beginning of the end or a new beginning? *International Journal of Educational Research*. 2000, 33(4), 325-339_ [https://doi-org.ezproxy.ub.gu.se/10.1016/S0883-0355\(00\)00020-3](https://doi-org.ezproxy.ub.gu.se/10.1016/S0883-0355(00)00020-3)
- Asp-Onsjö, L. (2008). *Åtgärdsprogram dokument eller verktyg? En fallstudie i en kommun*. (Doktorsavhandling, Göteborgs universitet, Göteborg). Hämtad från <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/16941>
- Asp-Onsjö, L. (2012). *Elevdokumentation, föräldrainsflytande och motstånd i den svenska skolan*. Hämtad från <https://www.oru.se/globalassets/oru-sv/forskning/forskningsmiljoer/hs/humus/utbildning-och-demokrati/2012/nr-3/lisa-asp-onsjo---elevdokumentation-foraldrainsflytande-och-motstand-i-den-svenska-skolan.pdf>
- Backlund, Å. (2007). *Elevvård i grundskolan- Resurser, organisering och praktik*. (Doktorsavhandling, Stockholms universitet, Stockholm). Hämtad från <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:196991/FULLTEXT01.pdf>
- Benner, A., Boyle, A., Bakhtiari, F. (2017). Understanding Students' Transition to High School: Demographic Variation and the Role of Supportive Relationships. *Journal of Youth and Adolescence*, 46(10), 2129-2142. <https://link-springer-com.ezproxy.ub.gu.se/article/10.1007/s10964-017-0716-2>
- Brodin, J & Lindstrand, P. (2010). *Perspektiv på en skola för alla*. Lund: Studentlitteratur.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development; experiments by nature and design*. Cambridge: Harvard university press.
- Bronfenbrenner, U. (Red.) (2005). *Making human beings human: Bioecological perspectives on human development*. Thousand Oaks: Sage Publications Ltd.
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (Uppl. 3). Stockholm: Liber.
- Dorman, B. (2012). *The Supported Teen: Transitioning to High School*. Hämtad från <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ971419.pdf>
- Emanuelsson, I., Persson, B., Rosenqvist, J. (2001). *Forskning inom det specialpedagogiska området - en kunskapsöversikt*. Stockholm: Skolverket.
- Engström, I. (2017). Barns psykiska hälsa. I I. Engström (Red.) *Skolans arbete med elevers psykiska hälsa* (s. 23- 31). Malmö: Gleerups.

- Eriksson-Zetterquist, U. och Ahrne, G. (2015). Intervjuer. I Ahrne och Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (Uppl. 2:1, s. 34-54). Stockholm: Liber.
- Fischbein, S. & Folkander, M. E. (2010). Reading and writing ability and drop out in the Swedish upper secondary school. *European Journal of Special Needs Education, 15* (3), 264-274. <https://doi-org.ezproxy.ub.gu.se/10.1080/088562500750017871>
- Gerrbo, I. (2012). *Idén om en skola för alla och specialpedagogisk organisering i praktiken*. (Doktorsavhandling, Göteborgs universitet, Göteborg.) Hämtad från <http://hdl.handle.net/2077/30583>
- Guvå, G. (2009). *Professionellas föreställningar om elevhälsans retorik och praktik*. (FOG rapport, 65). Linköping: Linköpings universitet, Institutionen för beteendevetenskap och lärande.
- Hanewald, R. (2013). Transition between primary and secondary school: Why it's important and how it can be supported. *Australian Journal of Teacher Education, 38*(1), 61-74.
- Hedman, E. (2018). *Det betyder nya lagen om överlämning mellan skolor*. Skolvärlden (20180913). Hämtad från: <https://skolvärlden.se/artiklar/det-betyder-nya-lagen-om-overlamning-mellan-skolor>
- Hjörne, E. & Säljö, R. (2013.) *Att platsa i en skola för alla*. (Uppl. 4). Lund: Studentlitteratur.
- Hjörne, Eva. (2018). Elevhälsa för ett förebyggande och främjande arbete. I C. Löfberg (Red.), *Elevhälsoarbete under utveckling - antologi* (nr 8 2018 s 19-45). Hämtad från: <https://webbutiken.spsm.se/globalassets/publikationer/filer/elevhalsoarbete-under-utveckling--en-antologi-tillganglig-version.pdf/>
- Hylander, I & Guvå, G. (2017). *Elevhälsa som främjar lärande. Om professionellt samarbete i retorik och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Hylander, I. (2018). Perspektiv på yrkesroller och teamutveckling i elevhälsan. I C. Löfberg (Red.), *Elevhälsoarbete under utveckling - antologi* (nr 8 2018 s 47- 72). Hämtad från <https://webbutiken.spsm.se/globalassets/publikationer/filer/elevhalsoarbete-under-utveckling--en-antologi-tillganglig-version.pdf/>
- Jacobsson, I. & Nilsson, I. (2019). *Specialpedagogik och funktionsvariationer. Att möta barn och unga med funktionsnedsättningar i en utvecklande lärmiljö*. Stockholm: Natur & Kultur
- Jarl, M., Blossing, U., Andersson, K. (2017). *Att organisera för skolframgång*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (3. [rev.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Myklebust, J. O. (2002). Inclusion or Exclusion? Transitions among Special Needs Students in Upper Secondary Education in Norway. *European journal of special needs*

education. 17(3), 251–263. <https://doi-org.ezproxy.ub.gu.se/10.1080/08856250210162158>

- Möllås, G. (2009). *“Detta ideliga mötande”*. En studie av hur kommunikation och samspel konstituerar gymnasieelevers skolpraktik. (Doktorsavhandling, Jönköping University, Jönköping)
- Nilholm, C. (2016). *Teori i examensarbetet - en vägledning för lärarstudenter*. Lund: Studentlitteratur.
- Nilholm, C. (2007). *Perspektiv på specialpedagogik*. (2.,[omarb.]uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Partanen, P. (2012). *Att utveckla elevhälsa*. Östersund: Skolutvecklarna Sverige AB.
- Proposition 2017/18:183. *En gymnasieskola för alla*. Linköping: Utbildningsdepartementet. Hämtad från: <https://www.regeringen.se/4952fa/contentassets/5fdb9d0f43214f6685539d14cbfd1a9b/en-gymnasieutbildning-for-alla-prop.-201718.183.pdf>
- Rennstam, J. & Wästerfors, D. (2015). Att analysera och skriva. I Ahrne och Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (Uppl. 2:1, s. 220- 236). Stockholm: Liber.
- SOU 2000:19. *Från dubbla spår till Elevhälsa - i en skola som främjar lust att lära, hälsa och utveckling*. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.
- SOU 2016:77. *En gymnasieutbildning för alla - åtgärder för att alla unga skall påbörja och fullfölja sin gymnasieutbildning: betänkande*. Hämtad från URL <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2016/10/sou-201677/>
- SOU 2017:35. *Samling för skolan. Nationell strategi för kunskap och likvärdighet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet. Hämtad från URL <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2017/04/sou-201735/>
- Skollagen (SFS 2010:800). Hämtad från: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800
- Skolverket. (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Hämtad från: <https://www.skolverket.se/publikationer?id=4206>
- Skolverket (2014). *Övergångar inom och mellan skolformer. Hur övergångar kan främja en kontinuitet i skolgången från förskolan till gymnasieskolan*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket. (2019a). *Uppföljning av gymnasieskolan 2019*. (Rapport 480). Hämtad från <https://www.skolverket.se/getFile?file=4094>
- Skolverket. (2019b). *Redovisning av Skolverkets uppdrag om att genomföra verksamhetsnära insatser för att förebygga avhopp från gymnasieskolan*. (Dnr 7.2.1–2016:32). Hämtad från <https://www.skolverket.se/getFile?file=4047>

- Skolverket. (2020a). *Riktlinjer för övergångar inom och mellan skolformer*. Hämtad från <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/overgangar-inom-och-mellan-skolor-och-skolformer>
- Skolverket. (2020b) *Överlämning vid skolbyte*. Hämtad från <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/overlamning-vid-skolbyte>)
- Stukát, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. (Uppl.2) Lund: Studentlitteratur.
- Säljö, Roger (2015). *Lärande i praktiken*. (Uppl. 3:6) Lund: Studentlitteratur.
- Trost, J. (2009). *Kvalitativa intervjuer*. (Uppl. 3) Lund: Studentlitteratur.
- Törnsén, M. (2012). *Rektor, elevhälsan och elevers lärande och utveckling*. Hämtad från <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65b179/1553965722190/pdf3290.pdf>
- Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed*. CM-Gruppen. Bromma: Vetenskapsrådet.
- Ödman, P-J. (2017). *Tolkning, förståelse, vetande. Hermeneutik i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Öquist, O. (2014). *Framgångsrikt ledarskap med systemteori*. Stockholm: Gothia fortbildning.
- Öquist, O. (2018). *Systemteori i praktiken. Konsten att lösa problem och nå resultat*. Stockholm: Gothia fortbildning.

Bilagor

Bilaga1

Hej!

Vi är två studenter som går sista terminen på specialpedagogprogrammet vid Göteborgs universitet och som nu under våren skall skriva ett examensarbete. Syftet är att undersöka hur skolor arbetar med överlämningar och se hur processen ser ut mellan avlämnande skola och mottagande skola. Specialpedagogerna har ofta en viktig roll i arbetet med överlämningar och vi har därför valt att fokusera på deras syn på överlämningsprocessen och eventuella utvecklingsbehov.

Vi kommer därför att genomföra en intervjustudie kring detta område. Intervjun är tänkt att ta ca 45 minuter och vi följer Vetenskapsrådets forskningsetiska principer. Dessa innebär att deltagaren medverkar på frivillig basis och kan avbryta när som helst, hen bestämmer själv hur länge och på vilket sätt hen önskar delta, det som sägs är och förblir konfidentiellt och allt material som samlas in används enbart i forskningssyfte. Möjlighet kommer att finnas att få ta del av den slutgiltiga rapporten. Planen är att intervjua åtta specialpedagoger, fyra som är verksamma inom grundskolan och fyra inom gymnasieskolan.

Vi undrar om du kan tänka dig att medverka i en intervjustudie kring detta? Intervjuerna är tänkta att genomföras under februari månad.

Vi är tacksamma om du återkopplar till: xxxx@xxxx.se
mobil: xxxx-xxxxxx

Med vänlig hälsning

Ingela Wirdenäs och Lillemor Praetorius

Intervjuguide

Hur går överlämningar till idag?

Vilket utvecklingsbehov ser specialpedagogerna?

Avlämnande skola

Hur går överlämningarna till?

Har ni inarbetade rutiner/ riktlinjer?

Vad lämnas över?

Varifrån kommer den huvudsakliga informationen?

När sker överlämningarna?

Hur ser din roll som specialpedagog ut i överlämningsprocessen?

Hur ser specialpedagogerna på ett eventuellt utvecklingsbehov vad det gäller överlämningar?

Har lagändringen medfört någon skillnad?

Hur skulle en optimal överlämning gå till ur ditt perspektiv som specialpedagog?

Hur ser du på eventuellt utvecklingsbehov vad det gäller överlämningar och dess innehåll?

Hur ser specialpedagogerna på ett eventuellt samband mellan avhopp på gymnasiet och processen kring överlämningar?

Mottagande skola

Hur går överlämningarna till?

Hur ser organisationen ut kring överlämningar? Har ni inarbetade rutiner?

Vem tar emot dem i första skedet?

Beskriv hur överlämningarnas innehåll huvudsakligen ser ut!

Hur ser du på eventuellt utvecklingsbehov vad det gäller överlämningar och dess innehåll?

Hur når de till undervisande lärare? Hur används de?

Hur ser din roll som specialpedagog ut i överlämningsprocessen?

Hur ser specialpedagogerna på ett eventuellt utvecklingsbehov vad det gäller överlämningar?

Har lagändringen medfört någon skillnad?

Hur skulle en optimal överlämning gå till ur ditt perspektiv som specialpedagog?

Hur ser du på ev utvecklingsbehov vad det gäller överlämningar och dess innehåll?

Hur ser specialpedagogerna på ett eventuellt samband mellan avhopp på gymnasiet och processen kring överlämningar?

Hur påverkar överlämningarna elevernas skolframgång/ skolresultat?

Blankett: Överlämning till gymnasieskolan, sidan 1

För att kunna ge eleven bra förutsättningar i gymnasieskolan behöver skolan i förväg få veta vilka extra anpassningar eller stöd som eleven är i behov av och i vilka ämnen. Dokumentationen genomförs i dialog med elev och vårdnadshavare.

Kontaktuppgifter elev och vårdnadshavare, samt eventuellt behov av språkstöd

Elevens namn	Personnummer
Vårdnadshavares namn	Vårdnadshavares namn
Telefon	Telefon
Mailadress	Mailadress
Behov av tolk i språk:	Behov av tolk i språk:
Antal år eleven bott i Sverige:	Elevens modersmål:
Studiehandledning:	Modersmålsundervisning:

Uppgifter avlämnade skola, kontaktperson och övergångssamordnare

Avlämnande skola	Datum
Kontaktperson	Titel
Kontaktpersons telefon	Kontaktpersons e-postadress
Övergångssamordnare (om annan än ovan)	Övergångssamordnares telefon

På nästa sida dokumenteras det som är relevant för att eleven redan initialt ska kunna få de extra anpassningar eller särskilt stöd som eleven kan vara i behov av i den nya lärmiljön. Dokumentationen genomförs i dialog med elev och vårdnadshavare.

Blankettexempel: Överlämning till gymnasieskolan, sidan 2

Stöd i form av extra anpassningar/särskilt stöd har getts i ämnena:

1.	2.	3.	4.
Övrigt ämne/stöd i annan lärmiljö:			

På följande sätt:

☐	A. Ett särskilt schema över skoldagen
☐	B. Undervisningsområde förklarar på annat sätt
☐	C. Extra tydliga instruktioner
☐	D. Stöd att sätta igång arbetet
☐	E. Hjälpa att förstå texter
☐	F. Digitala lärverktyg och anpassade programvaror
☐	G. Anpassade läromedel
☐	H. Utrustning t.ex. tidshjälpmiddel
☐	I. Extra färdighetsträning
☐	J. Specialpedagogiska insatser (Enstaka eller Regelbundna)
☐	K. Särskild undervisningsgrupp
☐	L. Enskild undervisning
☐	M. Anpassad studiegång
☐	N. Resurslärare/Assistent
☐	O. Övrigt

Beskriv kort hur stödet har sett ut inom de områden som har kryssats i och hur stödet har fungerat:

Dokumentation/utredning bifogas. Ja se bilaga nr: _____ Nej

Elev/vårdnadshavare lämnar själv över dokumentation/utredning. Ja Nej

Dokumentation finns (ta kontakt med kontaktpersonen). Ja Nej

Elev och vårdnadshavare önskar övergångssamtal med mottagande skola. Ja Nej

Vi samtycker till att ovan information överlämnas till mottagande specialpedagog

inom _____ månader från dagens datum _____.

Specialpedagogen får informera berörd personal. Ja Nej

Elevs underskrift: _____

Underskrifter vårdnadshavare

Namnförtydligande
